

POMAK TÜRKLERİNİN “KİMLİK” MÜCADELESİ VE BULGARİSTAN KOMÜNİST PARTİSİNİN GİZLİ KARARLARI (1948-1984)

İbrahim KAMİL*

Geliş Tarihi: 03.08.2016
Kabul Tarihi: 15.02.2017

Öz

Bugün Bulgaristan, Yunanistan ve Makedonya devletlerinin sınırları içerisinde kalan Pomak Türkleri Kuman-Kıpçakların soyundandır. Rodoplar, Pirin ve Vardar Makedonyası olarak adlandırılan bölgelerde yaşamaktadırlar. Nüfusları ile ilgili kesin bilgiler olmamakla birlikte sadece Bulgaristan’da yaşayan Pomak Türklerinin sayısı 1989 verilerine göre 268.971 olarak tespit edilmiştir. Bu sayı Bulgaristan yönetimlerinin farklı yaklaşımları, Türkiye’ye yönelik yapılan göçler, doğum ve ölüm oranlarındaki sağlıksız bilgiler sebebiyle değişkenlik göstermektedir. Bulgaristan’daki Pomak Türkleri, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Balkanların Rus orduları tarafından işgal edilmesi sonucu baskı ve zulümlere maruz kalmışlar, 1912-1913 Balkan Savaşlarında zorla Hristiyanlaştırılmak istenmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki Soğuk Savaş yıllarında Pomak Türklerine yönelik aynı politikalar devam etmiş, bu defa Bulgaristan Komünist Partisinin “tek milletli sosyalist toplum” yaratma operasyonu ile karşılaşmışlardır.

Bu çalışmada Bulgaristan’daki Pomak Türklerinin uğradıkları baskılara değinilmiştir. Farklı siyasal rejimlerle yönetilse dahi Bulgaristan’ın ülkesindeki Müslüman-Türk azınlığı asimile etmek için ne gibi politikalar uyguladığı ve Komünist Partisinin ne gibi kararlar aldığı, arşiv belgelerine dayanılarak araştırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Pomak Türkleri, Bulgaristan, Asimilasyon, Bulgaristan Komünist Partisi, Kimlik.

THE IDENTITY STRUGGLE OF POMAK TURKS & SECRET DECISIONS OF THE BULGARIAN COMMUNIST PARTY (1948-1984)

Abstract

In today, Pomak Turks living inside the boundaries of Bulgaria, Greece and Macedonia are descendants of Kuman-Kipchak Turks. They live in the areas referred as the Rhodopes, Pirin and Vardar Macedonia. Although there is not certain information on the population of Pomak Turks, the number of Pomaks Turks living in Bulgaria is 268.971 according to the data in 1989. This number varies due to different approaches of Bulgarian governments as well as unhealthy information regarding migrations to Turkey and birth and death rates. Pomak Turks in Bulgaria have been subjected to oppression and persecution as a result of the invasion of the Balkans by Russian armies at the Russian-Turkish War of 1877-78 and they were forced to Christianize during the Balkan Wars of 1912-13. The same policies towards Pomak Turks continued during the World War II and the following Cold War period, and this time, they encountered a process of creating “a socialist society with one nation” by the Bulgarian Communist Party.

* Yrd. Doç. Dr.; Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ibrahimkamil@trakya.edu.tr

In this study, the oppressions suffered by the Pomak Turks in Bulgaria have been addressed. It was researched based on the archive documents that what kind of policies Bulgaria, even though ruled under different political regimes, implemented in order to assimilate Muslim Turkish minority and what kind of decisions the Bulgarian Communist Party made.

Key Words: Pomak Turks, Bulgaria, Assimilation, the Bulgarian Communist Party, Identity.

Giriş

Pomak Türklerinin Yerleşimi, Kökeni ve Nüfusları: Bugün farklı devletlerin coğrafi sınırları ile birbirinden ayrılmış olan Pomak Türklerinin ataları olan Kuman-Kıpçaklar XI. yüzyıldan itibaren Balkanlara gelmişlerdir. Eski Türklerin inanışlarına yakın olduğu için İslamiyet'i kabul etmişler ve Osmanlı Türkleriyle kaynaşmışlardır¹. Pomak Türkleri, daha çok Bulgaristan'ın, Batı Trakya'nın ve Makedonya'nın Rodoplar, Pirin ve Vardar Makedonya'sı olarak adlandırılan bölgelerine yerleşmişlerdir². Ayrıca bugünkü Bulgaristan'ın kuzeyinde Lofça, Byala Zlatina, Pleven, Teteven, Selvi ve Rahova'da; Orta Bulgaristan'ın Filibe ve Tatar Pazarcık bölgeleri ile eski Selânik, Manastır, Kosova ve İşkodra'da nüfusları kalabalıktır. Makedonya'daki Pomak Türkleri ise Nevrokop, Çeç, Razlik, Cuma-i Balâ, Petriç, Melnik, Piyanets, Karşiyaka, Maleş ve Köstendil bölgesi ile Gorna Reka, Torbeş, Gora ve Pelog bölgelerinde yaşamaktadırlar³. Batı Makedonya'dakilere mahalli olarak Torbeş, Kosova bölgesindeki Gora dağları civarındakilere de Goran denmektedir⁴. Yunanistan'daki Pomak Türkleri ise Batı Trakya Türkleri ile bir arada bulunmaktadır⁵.

Pomakçanın söz varlığının Türkçe, Bulgarca ve az miktarda Yunanca kelimelerden oluştuğu⁶ tezi ileri sürülmekte, Pomaklarla ilgili en çok bu konu istismar edilmektedir. Hâlbuki konuşulan Pomakçanın %30'unu Ukrayna Slavcası, %25'ini Kuman-Kıpçak'ça, %20'sini Oğuz Türkçesi, %15'ini Nogay'ca, %10'unu Arapça kelimeler oluşturmaktadır⁷. Ukrayna Slavcasının %30 olmasının sebebi Kuman Türklerinin X. ve XI. yüzyıllarda Ukrayna, Lehistan ve Besarabya bölgelerindeki Slavlarla temasta bulunmaları ile 150-200 yıl kadar Slav-Rus topraklarında

¹ İlker Alp, *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2012/1, Edirne 2012, 2. bs. s. 7.

² Hüseyin Memişoğlu, *Stranitsi ot İstoričeskoto Minalo na Pomatsite*, Şafak Matbaası, Ankara 1991, s. 5.

³ Hüseyin Memişoğlu, "Pomaklar", *Balkanlar El Kitabı, C. II, Çağdaş Balkanlar*, (Der.) Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Karam & Vadi Yayınları, Çorum/Ankara 2007, s. 523.

⁴ Ömer Turan, *Rodop Türklerinin 1878 Direnişi*, Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, TTK Yayınları, Ankara 2000, s. 4.

⁵ İsmail Cambazov, *Balkanlarda Türkler ve Müslüman Azınlıklar*, 21. Yüzyıl Türk Kültür Merkezi Yayınları, Sofya 2013, s. 462.

⁶ Bilgehan Atsız Gökdağ, "Balkan Ülkelerinin Anayasalarında Dil Düzenlemeleri", *Balkan Savaşlarının 100.Yılı, Uluslararası Balkan Sempozyumu, 11-13 Mayıs 2012, Bildiriler*, (Ed.) Kenan Gültürk, S. Bilal Nur, Bağcılar Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 472.

⁷ Cihat Özönder, "Pomak Türkleri", *Batı Trakya'nın Sesi*, Y. 1, S. 4, İstanbul Mayıs-Haziran 1988, s. 18. Hüseyin Memişoğlu, "Pomaklar" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C. 34, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, s. 320.

konargöçer bir hayat sürdürmelerindedir⁸. Sonraki yüzyıllarda Bulgar ve Makedon Slavları ile olan temasları da konuşma dilindeki Slavca kelimeleri arttırmıştır⁹. Arapça sözcüklerin %10 olması ise Müslümanlıklarından kaynaklanmaktadır. Kuman-Kıpçak, Nogay ve Oğuz Türkçesi ile Çağatay Türkçesi de dillerinde yer etmiştir. Özellikle Çağatay Türk lehçesinin Pomak Türk lehçesi üzerinde büyük etkisi olduğu bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir¹⁰. Bu araştırmacıardan biri Pomakçanın “fonetik aksanı” incelenip analiz edilince “etimolojik” yapısının Çağatay Türk lehçesine dayandığının görüleceğini ifade etmektedir¹¹.

Ayrıca Pomak Türklerinin konuştukları dil kendi aralarında Rodop Pomak Türk lehçesi, Katrancı Pomak Türk lehçesi ve Tuna Havzası Pomak Türk lehçesi şeklinde üç gruba ayrılmaktadır¹². Bulgarların “Müslüman Bulgarlar”, Yunanlıların “Müslüman Grekler” ve Makedonların “Müslüman Makedonlar¹³” olduğunu iddia ettikleri¹⁴ Müslüman Pomak Türkleri, Türk asıllıdır¹⁵. Büyük çoğunluğu da kendilerini Türk olarak tanımlamaktadır¹⁶. Yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki Pomaklar, özellikle yaşlılar konuşmaya “biz Türkler...” diye başlamaktadırlar¹⁷. Bırakınız Bulgar, Makedon, Sırp, Yunan vb. gibi Hristiyan milletlere olan aidiyeti, Pomak Türkleri kendileri gibi Müslüman olan Arnavut ve Boşnaklarla bile etnik bir aidiyet kurmamakta, kaderlerini ve kimliklerini Türkiye Türklüğüne bağlamakta, kendilerini daima Müslüman-Türk olarak görmektedirler¹⁸.

Pomak Türklerinin nüfusları ile ilgili kesin bilgiler yoktur¹⁹. Osmanlı Devleti zamanında da Pomaklar Türk sayıldıkları için ayrı bir kayda tabi tutulmamışlardır²⁰. K. Jireçek’in 1874 yılına dair verdiği bilgilere göre; Lofça ve Plevne civarlarında 100 bin; Rodoplarda, Selânik’ten Vardar nehri boyunca Moglena, Prespa ve Yukarı Debre’ye kadarki bölgelerde 500 bin Pomak Türkünün yaşadığı tahmin edilmektedir²¹. 1880’de yayınlanan bir başka istatistikte Bulgaristan’da yaşayan Pomak Türklerinin sayısı 400 bin olarak belirtilmektedir²². Çavuşoğlu; Pirin ve Vardar Makedonyası ile Kuzey Rodoplar, Lofça, Plevne, Teteven ve Filibe bölgelerinde esas çoğunluğu

⁸ Memişoğlu, “Pomaklar” Maddesi..., s. 320.

⁹ Alp, *Pomak Türkleri*..., s. 25.

¹⁰ Ahmet Aydın, *Batu Trakya Faciasının İçyüzü*, İstanbul 1971, s. 189-190.

¹¹ Aydın, *a. g. e.*, s. 189-190.

¹² Memişoğlu, “Pomaklar” Maddesi..., s. 321. Alp, *Pomak Türkleri*... s. 26.

¹³ Bu iddia ve diğer iddialar için bk.: Ebubekir Sofuoğlu, “Kuman-Peçenek Bakiyesi: Pomaklar”, *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel sayısı-V*, Y. 21, S. 70, Ankara Mart-Haziran 2015, s. 5650.

¹⁴ İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, No: 90/1, Ankara 1990, s. 8.

¹⁵ Memişoğlu, “Pomaklar”, *Balkanlar*..., s. 634.

¹⁶ Ebubekir Sofuoğlu, *Balkanlarda Kuşatma Var*, Babıali Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 341.

¹⁷ İva Kürkçüeva, *Svetit na Bulgarite Müsülmani ot Tetevensko, Prehod Kim Modernost*, “İMİR”, Sofya 2004, s. 77.

¹⁸ Ahmet Günşen, “Balkanlarda İslam-Türk Kimliğinin Bedelini Çok Ağır Ödeyen Bir Topluluk: Pomaklar/Torbeşler/Goralılar”, *100. Yılında Balkan Harbi*, (Ed.) M. Çağatay Özdemir, Türk Yurdu Yayınları, Ankara 2015, s. 287.

¹⁹ Mehmet Dalkılıç-Ramazan Biçer-Ekrem Demirli, *Balkanlarda Dini Aşırılıklar ve Etnik Barış*, Tasam Yayınları, İstanbul 2012, s. 53.

²⁰ Alp, *Belge ve Fotoğraflarla*..., s. 6.

²¹ Memişoğlu, “Pomaklar”, *Balkanlar*..., s. 523. Alp, *Belge ve Fotoğraflarla*..., s. 6.

²² Cevat A. Eren, “Pomaklar” Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1988, s. 574.

sağladıklarını ve sayılarının 700-800 bin olduğunu ifade etmektedir²³. Bulgar coğrafyacı Maleeva ise 1924 tarihinde Bulgaristan'daki Pomak Türklerinin nüfusunun tam olarak belirlenememiş olduğundan bahsetmektedir. Sebebini herhangi bir sayım yapılmamasına ve Pomak Türklerinin 1912 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğunun vatandaşı olmalarına bağlamaktadır²⁴.

Pomak Türklerinin nüfusu ile ilgili resmi istatistikler olmadığı için sayıları konusunda yıllara ve araştırmacılara göre farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Mesela; 1948'lerde yayınlanan bir kaynakta Pomak Türklerinin sayısı 80 bindir²⁵. Resmi istatistikleri dikkate alan başka bir araştırmaya göre ise 1956'daki sayıları 130 bin kişidir²⁶. Türkiye'nin Sofya Büyükelçiliği tarafından hazırlanarak Dışişleri Bakanlığına gönderilen 17 Temmuz 1961 tarihli raporda, bir Fransız kaynağına dayanılarak Pomak Türklerinin sayısının 100 bin civarında olduğu belirtilmektedir²⁷. Yine bir başka kaynakta nüfusları 1970 yılında 170 bin olarak kaydedilmiştir²⁸. Bulgaristan İçişleri Bakanlığı, 1 Ocak 1989'da Bulgaristan'daki Bulgarlar, millî ve dinî azınlıklar hakkında yaptığı araştırma sonuçlarına göre Pomak Türklerinin mevcudunu 268.971 olarak açıklamaktadır²⁹. Bizim de hemfikir olduğumuz bu sayıyı Poulton³⁰ ve Özgür³¹ doğrulamaktadır. Bulgaristan'da 4 Aralık 1992 tarihinde yapılan nüfus sayımına göre toplam 8.487.317 kişi yaşamaktadır. Nüfusun etnik yapısını 800.052 Türk, 313.396 Roman, 13.677 Ermeni, 4.515 Tatar, 3.481 Yahudi, 1.478 Gagauz ve 29.653 diğerleri şeklindedir. Bu sayımda dikkati çekeceği gibi, Pomak kategorisi kullanılmamıştır³².

Esasında Bulgar yönetimlerinin Bulgaristan'daki Müslüman Türklerin nüfusunu düşük göstermek için olmadık hilelere başvurdukları; Pomakları Bulgar, Türkleri Roman nüfusuna dâhil ettikleri bilinmektedir. İşlerine gelmediği durumlarda ise sayımları iptal etmişlerdir. Mesela; yukarıda bahsi geçen 1992 sayımında Paşmaklı'daki Pomak Türkleri kendilerini Türk yazdırdıkları için bu bölgedeki sayımlar iptal edilmiştir. Yine Romanların sayısı 1989 sayımında

²³ Halim Çavuşoğlu, *Balkanlarda Pomak Türkleri, Tarih ve Sosyo-Kültürel Yapı*, KÖKSAV Yayınları, Ankara 1993, s. 106.

²⁴ S.T. Maleeva, *Beitrag zur Anthropogeographie des mittleren Rhodopengebirges. Auszug aus der Inaugural-Dissertation zur Erlangung der philosophischen Doktorwürde, Vorgelegt 1924, Zürich, 1928, p.7'den aktaran Ulrich Büksenşüti, *Maltsintsvenata Politika v Bulgariya, Politkata na BKP Kim Evrei, Romi, Pomatsi i Turtsi, 1944-1989*, IMIR, Sofya 2000, s. 69.*

²⁵ N. Vrançev, *Bilgari Mohamedani (Pomatsi)*, Sofya 1948, s. 17.

²⁶ Büksenşüti, *age.*, s. 70.

²⁷ *Dış Türkler-Belgeler*, T. C. Dışişleri Bakanlığı AZEM Dairesi, Ankara 1969, s. 71-72.

²⁸ S. Troebst, *Nationale Minderheiten*.-In: Grothusen, K-D. (Hg.) *Bulgarien. (Südosteuropa-Handbuch, Bd. 6)*. Göttingen, 1990, s. 477'den aktaran Büksenşüti, *age.*, s. 70.

²⁹ Y. Konstantinov, G. Alhang, B. Igla, *Names of the Bulgarian Pomaks*.-In: Nordlyd 17 (1991), p.103 vd.'dan aktaran Büksenşüti, *age.*, s. 223, tablo 6. Ayrıca bk.: İbrahim Karahasan Çınar, *Etniçeskite Maltsintsva v Bulgariya*, Sofya, İzdatelska Kışta "Lik", 2005, s. 132.

³⁰ Hugh Poulton, *Balkanlar-Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1993, s.135.

³¹ Nurcan Özgür, *Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*, Der Yayınları, İstanbul, 1999, s. 44.

³² Özgür, *age.*, s. 44.

287.732 kişi olarak gösterilmişken üç yıl sonra 1992 sayımında nüfusları iki misli artmış, 576.927 kişi olmuştur³³.

Sadece Pomak Türklerinin değil, genel olarak Balkanlarda yaşayan bütün Türklerin sayılarındaki farklılıklar buldukları ülkelerin uyguladıkları azınlık politikalarından kaynaklanmaktadır. Bu ülkeler Türklerin varlıklarını mümkün olduğu kadar az göstermeye çalışmakta, bazen yok saymakta, bazen de Pomak, Torbeş, Boşnak, Goralı gibi isimler almış Türklerin “Müslümanlaştırılmış Bulgar”, “Yunan”, “Makedon” ve “Sırp” olduklarını ileri sürmektedirler³⁴. Bu çerçevede Bulgaristan’daki Pomak Türklerine de farklı adlandırmalar yapılmakta; “Bulgar Müslümanları”, “İslam inançlı Bulgar halkı”, “Müslümanlaştırılmış Bulgarlar”, “Pomaklar”, “Çıtaklar”, “Türkleştirilmiş Bulgarlar”, “1970’li yıllarda isimleri iade edilmiş Bulgarlar”, “Müslümanlaştırılmış Hristiyan halkın soyundan gelenler”, “Rodop Türkleri”, “Pomak Türkleri” denmektedir³⁵. Bulgaristan akademik çevrelerinde en fazla “Bulgar Müslümanları” veya “Pomaklar” tabirleri kullanılmaktadır.

Pomak Türklerinin sosyal ve kültürel yaşantıları Anadolu Türkleriyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bunların %85-90’ı köylerde yaşamakta ve tarımla uğraşmaktadır. Ev içi yerleşimleri ve kadınların giysileri ile örf ve adetleri Anadolu’daki gibidir. İnanış olarak Müslümanlığı devam ettirmekle birlikte İslam öncesi dinleri olan Şamanizm’den kalma bazı gelenekleri de yaşatmaktadırlar³⁶.

Savaşlar Sırasında Pomak Türkleri:

a. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve Pomak Türkleri: Pomak Türkleri 1876 Nisan ayaklanmasında Bulgarların yanında yer almamışlar, aksine isyancılara karşı savaşmışlardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nda da Osmanlı Devleti yanlısı tavırlarını sürdürmüşlerdir³⁷. Rus ordusu bölgeyi işgal ettiği ve silahların teslim edilmesini istediğinde reddetmişler, diğer bölgelerden kaçıp gelerek kendilerine katılan Türk mültecilerle birlikte Ruslara karşı savaşmışlardır³⁸.

Bulgarlar, Osmanlı-Rus Savaşı ile başlattıkları baskı ve zulümlerini Pomak Türklerine de yöneltmiş, on binlercesinin can korkusuyla göç etmelerine sebep olmuştur. Pomak Türkleri tereddütsüz Türkiye’yi tercih etmişler; Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Balıkesir, Bursa,

³³ Ömer Turan, “Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durumu”, *Yeni Türkiye, Türk Dış Politikası Özel Sayısı*, Y. 1, S. 3, Ankara Mart-Nisan 1995, s. 297-298.

³⁴ Alp, *Belge ve Fotoğraflarla...*, s. 7.

³⁵ Yordan Baev-Nikolay Kotev, “İzselniçeskiyat Vıpros v Bilgaro-Turskite Otnoşeniya Sled Vtorata Svetovna Voyna, I. Çast”, *Mejdunarodni Otnoşeniya*, kn.1, Godina XXIII, 1994, s. 16.

³⁶ Memişoğlu, “Pomaklar” Maddesi..., s. 321.

³⁷ Turan, *Rodop Türklerinin 1878 Direnişi...*, s. 5.

³⁸ Hüseyin Dayı, *Milliyeleşmenin Işığında Türkler ve “Ötekiler”*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2006, s. 384-386. Turan, *Rodop Türklerinin 1878 Direnişi...*, s. 5-6.

Sakarya, Manisa ve Eskişehir gibi şehirlere gelip yerleşmişlerdir³⁹. Dolayısıyla toplulukların başka topluluklara karşı varlıklarını sürdürebilmelerinin en önemli göstergesinin “sosyal bütünleşme” olduğu göz önüne alınırsa, etnik ve dinî kimlikleri konusunda Türk ve Müslüman olmalarının tartışmaya gerek duyulamayacak kadar net olduğu Pomak Türklerinin “kimlikleri” göç yönü olarak Anadolu’yu tercih etmelerinden de anlaşılmalıdır⁴⁰.

Trakya ve Makedonya’daki Pomak Türklerinin zorla Hristiyanlaştırılması Balkan Savaşlarından önce başlamıştır. Osmanlı-Rus savaşı sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Pomak Türklerinin yoğun olarak yaşadıkları Rodop bölgesi Bulgaristan sınırları dâhiline alınmış ve Rus ordusu ile Bulgarlar tarafından derhal işgal edilmiştir. Bölgede acilen etnik temizliğe gidilmiş, başta Müslüman Pomak Türkleri olmak üzere diğer yabancı unsurlar baskı ve zulümlerle oralardan kovulmuştur. Rus ordusu ve Bulgar çetecilerin yaptıkları katliamlar üzerine bir araya gelen Pomak Türkleri direniş hareketi başlatmış, bazı kaynakların “Tımraş Pomak Cumhuriyeti”⁴¹, bazılarının da “Pomak Cumhuriyeti”⁴² adını verdikleri “Rodop Türk Devleti”ni⁴³ kurmuş, Osmanlı idaresinden başka bir idare altına girmeyeceklerini ve Osmanlı topraklarında Rus askeri bulundukça silahlarını bırakmayacaklarını açıkça belirtmişlerdir⁴⁴.

1885’te Doğu Rumeli Vilayetini topraklarına kattıktan sonra Bulgar Yönetimi; Bulgaristan’daki Müslümanların, özellikle Pomak Türklerinin “Müslümanlaştırılmış Bulgarlar” oldukları tezini ileri sürerek yeniden “Hristiyanlaştırılmaları” ve “Bulgarlaştırılmaları” yönünde harekete geçmiştir⁴⁵. Pomak halkını Hristiyanlığı kucaklamaya teşvik etmek için, silahlı asker ve komitacılar eşliğinde, köylerine papazlar gönderilmiştir⁴⁶. Hristiyanlaştırmanın arkasında Kral Ferdinand, İvan Geşov Hükûmeti, Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Makedonya-Edirne İhtilâl Komitesi üyeleri olmuştur⁴⁷. Ama asıl önderlik yapan Ortodoks Kilisesi’dir. Bunların yanında

³⁹ Ahmet Günşen, “Türk Kültür Coğrafyası Olarak Balkanlar ve Bir Balkan Topluluğu Olarak Pomakların Kimlik Algılamalarında Türklük İzleri”, *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel sayısı-V*, Y. 21, S. 70, Ankara Mart-Haziran 2015, s. 5660.

⁴⁰ Nazmi Avcı, “Balkanların Dağlı Türkleri: Pomaklar”, *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel sayısı-V*, Y. 21, S. 70, Ankara Mart-Haziran 2015, s. 5671.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bk.: Seren Özcan, *Pomak Kimliği*, Ceren Yayınları, Edirne 2013, s. 57-67. Ercan Çokbankır, “Pomakların Kökeni, Tımraş Cumhuriyeti ve Asimilasyon”, *Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Zorunlu Göç’ü Anma Etkinlikleri, Bildiriler*, Gaziemir Belediyesi Kültür Yayınları, İzmir 2009, s. 67.

⁴² Boryana Panayotova, “Bılgari-Mohamedani i Hristiyani v Tsentralnite Rodopi, Pogled Virhu Tehnite Vzaimootneşeniya”, *Aspekti na Etnokulturnata Situatsiya v Bılgariya i na Balkanite-2*, (21-23 Şubat 1992 Tarihinde Sofya’da Düzenlenen Sempozyum), Fondatsiya “Fridrih Nauman”, Sofya 1992, s. 38.

⁴³ Alp, *Pomak Türkleri...*, s. 82-83.

⁴⁴ Çokbankır, *agm.*, s. 64.

⁴⁵ Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, s. 404-405.

⁴⁶ Justin McCarty, *Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, 2. Baskı, (Çev. Fatma Sarıkaya), TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 168.

⁴⁷ Veličko Georgiev vd., *Pokristvaneto na Bılgarite Mohamedani, 1912-1913, Dokumenti*, Akademično İzdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, Sofya 1995, s. 7.

yerel ve askeri yetkililer, siyasal çevreler ve Rusya'nın Slav Birliği'ni savunan eylemcileri görev almışlardır⁴⁸.

Pomak Türklerinin Hristiyanlaştırılması için özel bir komisyon kurulmuştur. Din adamları ve öğretmenlerden oluşan bu komisyon Rodoplara, Batı Trakya'ya ve Doğu Makedonya'ya gönderilmiştir. Komisyondakilerden Plovdiv Metropoliti Maksim önemli rol almış; Bulgaristan'a katılan yeni topraklarda, bütün Rodoplarda, Batı Trakya'da ve Doğu Trakya'nın bir bölümünde faaliyet göstermiştir⁴⁹.

b. Balkan Savaşları (1912-1913) ve Pomak Türkleri: Birinci Balkan Savaşı'nda Bulgar orduları Ege Denizi'ne kadar uzanmış, bugünkü Batı Trakya coğrafyasını topraklarına katmıştır. Kırcaali ve Momçilgrad başta olmak üzere geniş bir alana hâkim olmuştur. Savaş şartlarının getirdiği şoven milliyetçilik duygusu ve Ortodoks Kilisesi'nin önyak olmasıyla Türklük karşıtı eylemler zirveye çıkmış, bölgede yaşayan Pomak Türklerine akıl almaz işkenceler yapılmıştır⁵⁰. Bulgaristan eski Bulgar topraklarında ve şimdi ele geçirdiği yeni topraklarda, nerede Pomak Türkleri varsa onlara Bulgar isimleri vermiş⁵¹, kiliselere toplayıp Hristiyan yapmışlardır. XX. yüzyılda devam eden bu korkunç mezalime Avrupa ses çıkarmamış, Müslüman-Hristiyan ayrımının hükmünü sürdürdüğü görülmüştür⁵². Bulgar Yönetimi ve çetecilerin eylemleriyle Pomak köylerinin tamamı yağmalanmış ve yakılmıştır. İnsanlar dövülmüş, genç kızlara yakınlarının gözü önünde kötü muamele yapılmıştır⁵³. Zorla isimlerinin değiştirilmesi ve Hristiyanlaştırılmaları üzerine Eski Kavala'daki Türkler kaçmışlar ve gelip Kavala'ya yerleşmişlerdir⁵⁴. Bu zulümler sırasında Bulgarların zorla dinini değiştirmeye çalıştıkları ve buna özen gösterdikleri topluluğun Pomak Türkleri olduğu gözlerden kaçmamıştır⁵⁵.

Pomak Türklerinin kullandığı camiler kiliseye çevrilmiş, medrese ve mescitler yıkılmıştır⁵⁶. Bulgar askerlerinin katliamından kurtulanların anlattıklarına göre; yapılanlar yeterli görülmemiş, zulümler arttırılmış, yakalanan Müslüman Pomak Türkleri zorla Hristiyanlaştırılmışlardır⁵⁷. Bu sırada kundaktaki çocuklar bile süngülenmiş, genç kızlar göğüsleri parçalanmış bir şekilde saçlarından asılmışlardır. Erkeklerin kulakları kesilmiş, gözleri oyulmuş ve dilleri koparılmıştır⁵⁸. Tatar Pazarcık'ta zorla din değiştirmeler yapan komitenin yazdığı ve

⁴⁸ Veliçko Georgiev vd., *Pokristvaneto na Bılgarije...*, s. 7.

⁴⁹ Georgiev vd., *Pokristvaneto...*, s. 7.

⁵⁰ Valeri Stoyanov, “Turskoto Naselenie na Bılgariya i Ofitsialnata Maltstinstvena Politika (1878-1944)”, *Stranitsi ot Bılgarskata İstoriya, Sibitiya, Razmisli, Liçnosti*, 2, (Ed.) Mariya Boseva, Prosveta, Sofya 1993, s. 199.

⁵¹ İlker Alp, “Pomak Türkleri İle İlgili Bazı Gerçekler”, *Askeri Tarih Bülteni*, Y. 17, S. 33, Ağustos 1992, s. 7.

⁵² Tahsin Uzer, *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, 3. Baskı, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 314-315.

⁵³ Stoyanov, “Turskoto Naselenie...”, s. 199.

⁵⁴ Justin McCarty, *Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, 2. Baskı, (Çev. Fatma Sarıkaya), TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 168.

⁵⁵ McCarthy, *age.*, s. 168.

⁵⁶ Stoyanov, “Turskoto Naselenie...”, s. 199.

⁵⁷ Hristiyanlaştırma metodları hakkında bk.: Djistin Makkarti, *Smurt i İzgnanie, Etničesko Proçistvane na Osmanskite Müsülmani, 1821-1922*, İzdatelstvo “Galik”, Sofya 2010, s. 195-196.

⁵⁸ Stoyanov, “Turskoto Naselenie...”, s. 199.

Bulgar yetkililere gönderdiği mektuba göre; Nevrokop'a bağlı Kornitsa'da 250 hane, Zırnevo'da 50 hane, Lijnitsa'da 200 hane, Breznitsa'da 200 hane, Teşovo, Tırlis ve Dobrinitza köylerinde ise bütün Müslümanlar Hristiyan yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Sofya Elçisi Asım Bey, 12 Aralık 1912'de Pomak Türklerinin zorla Hristiyanlaştırıldığını Dışişleri Bakanlığına bildirmiştir. Bu bilgi üzerine harekete geçen bakanlık Bulgaristan'ın İstanbul Elçiliği nezdinde girişimde bulunmuş, Asım Bey'e de aynı doğrultuda talimat vermiştir⁵⁹. Buna rağmen Bulgar papazları ile Makedonya ve Trakya Komitecileri katliamdan vazgeçmemişler, Hristiyanlaştırma son şiddetiyle devam etmiş⁶⁰, Fatma; Anka olmuş, Ahmet'e Trandafil ismi konmuş, Safiye'ye Vasilka denmiş, Hivzullah; Harko, İmam Hafız; Stoyan, Hafız Ali; Ustopan adını almıştır⁶¹.

Keza Filibe'de de durum bundan farklı olmamıştır. Türk Başkonsolosu Nazmi Bey 2 Kasım 1913 tarihinde İçişleri Bakanlığına gönderdiği yazıyla; Filibe Sancağı Beşde kazasındaki Pomak Türklerinin yaşadığı Çinebana, İlçina, Korova, Dorkova, Ortaköy, Rakitvo kazası dâhilinde; Çoryan ve Istanimaka kazasında; Yerköprü, Dranova, Saftışta, Gündüzköy, Çepelli, Çukurköy ve Boğut adlı köylerin her birine 40-50 kişilik silahlı Bulgarlar gelerek, Ocak 1913'ten itibaren erkek kadın ayırmaksızın bütün Müslümanların isimlerinin değiştirildiğini, hepsine Bulgar ismi verildiğini ve vaftiz etmek için her köye bir papaz atandığını bildirmiştir. Başkonsolos yazısında bu silahlı grupların emrine uymayanların, kiliselerde düzenlenen yortu ayinlerine katılmayanların işkence gördüğünü ve ölümle tehdit edildiğini ayrıca belirtmiştir⁶².

Türkiye'nin Sofya Elçiliğinde danışmanlık görevinde bulunan Ali Fethi (Okyar) Bey, İçişleri Bakanlığına gönderdiği 14 Nisan 1914 tarihli bir yazıyla, 16 Mart 1914'te Müftü Mehmet Efendi ve cemaat camide iken, semt pazarına gelen Bulgar subaylarının burada bulunan Türklerin kıyafetlerine ve dinlerine hakaret ettiğini bildirmiştir. Bunu haber alan cami cemaati pazar yerine gidince Bulgar subayları kılıçlarını çekmişler, Müslümanların üzerine yürümüşler ve Türklerin Bulgar isimlerini sormuşlardır. Ayrıca Müftüyü dövmüşler, sarığını ayaklar altına almışlardır. İmam Hasan ile öğretmen Hüseyin Efendi de dövülmüşlerdir⁶³. Durumu Gümülcine Müftüsüne bildirmek üzere postaneye giden Müftü Efendi burada da dövülmüş, telgraf çekmesi engellenmiştir. İşkeçe'den gelen 8-10 Müslüman da dayaktan geçirilmiş, Hristiyan halk da

⁵⁹ Emine Bayraktarova, "Balkan Savaşları Döneminde Türk-Bulgar İlişkilerinde Bir Belirleyen Olarak Bulgaristan'daki Müslüman Azınlığı", *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları, 16-18 Mayıs, 2011, İzmir, Bildiriler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, (Haz.) Mehmet Ersan, Nuri Karakaş, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 274.

⁶⁰ Georgi Vladimirov, "Bulgar İstatistik Kaynaklarına Göre Balkan Savaşlarında ve Sonrasında Müslümanların Göç Süreçleri", *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları, 16-18 Mayıs, 2011, İzmir, Bildiriler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, (Haz.) Mehmet Ersan, Nuri Karakaş, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 371-372.

⁶¹ İlker Alp, *Bulgarian Atrocities, "Documents and Photographs"*, K. Rustem & Bro., London-Nicosia-İstanbul 1988, s. 5.

⁶² İhsan Sabri Balkaya, "Balkanlardaki Gelişmelerin Işığı Altında Türk-Bulgar Münasebetlerinin Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Boyutları (1913-1918)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 150, İstanbul Haziran 2004, s. 32.

⁶³ Balkaya, *agm.*, s. 32.

Müslümanlara ölüm tehditleri savurmuştur. Bu baskılar üzerine Türkler şehri terk ederek İskeçe ve Gümülcine’ye kaçmışlardır. Ancak burada da baskı ve şiddete maruz kalmışlar; özellikle İskeçe’nin Şahin, Sinkova ve Almalıca köyleri halkının silahlanmasını bahane ederek bölge Bulgar askerleri tarafından kuşatılmıştır. Bu kuşatmada yedi Türk kadınına kötü muamele yapılmış, üç erkek de öldürülmüştür⁶⁴. Bulgarların amaçlarının Türkleri göç ettirip yerlerine Anadolu ve Makedonya’dan gelecek Bulgar göçmenleri yerleştirmek olduğu anlaşılmıştır.

Pomak Türklerine yapılan baskı ve zulümler bir başka şikâyetle de dile getirilmiştir. Gümülcine’den Bulgar parlamentosuna giren Müslüman milletvekilleri Salim (Kırcaali), Mehmet Salih (Nevrokop), İsmail Hakkı, Mehmet Tevfik (Kavala), Kemal (Yenipazar) ve Mehmet Şakir (İskeçe) Beylerin imzaladığı bir dilekçede Gümülcine’deki Müslüman halka yapılan baskıların huzur ve refahı bozucu düzeyde olduğu, bu yüzden Müslüman halkın mal ve can emniyetinin kalmadığı belirtilmiştir⁶⁵.

İkinci Balkan Savaşı’nın başlaması ile birlikte Pomak Türkleri biraz olsun nefes almışlar, Hristiyanlaştırma uygulamalarına yeni bir ümitle daha şiddetli karşı koymaya ve “Türk’tük ve gene Türk kalacağız, çünkü haklarımız iade edilecektir” demeye başlamışlardır⁶⁶. Hatta o sıralarda ölen bir Türk kadınının cenazesini İslam inancına göre hemen gömmüşler, Hristiyanlaştırma uygulamaları için köye gelen papazın sorusuna Filibe’den kendilerine gelen habere göre artık papaz kabul etmeyecekleri, Müslüman olarak kalmayı seçtikleri şeklinde cevap vermişlerdir. Bulgaristan’da Türk olarak kaldıklarında kendilerini kimin koruyacağını sandıkları sorulunca da Filibe’deki Türk Konsolosunun koruyacağını söylemişlerdir⁶⁷.

1912 yılının sonlarından 1913’ün yaz aylarına kadar Hristiyanlaştırılan Pomak Türklerinin sayısını tam olarak tespit etmek mümkün olmamakla birlikte, 200 bin kişi kadar olduğu tahmin edilmektedir⁶⁸. Osmanlı Devleti hiç olmazsa bir kısmını Hristiyanlaştırılmaktan kurtarabilmek için gayret göstermiş; 31 Ağustos 1913 tarihinde Gümülcine, Koşukavak ve Ahıçelebi’deki Pomak Türklerini Edirne’ye naklederek iskân etmiştir⁶⁹. Sofya Askeri Ataşesi olduğu sıralarda Pomak Türklerine yönelik baskıların devam etmesi üzerine Mustafa Kemal (Atatürk), Fethi Okyar ile birlikte durumu Bulgaristan Hükümeti nezdinde protesto etmiştir. Bulgar tarafına sert bir üslupla yazılan nota verilmiş, baskılar durdurulmaz ise Osmanlı Devleti’nin İstanbul’daki Bulgarlara

⁶⁴ Balkaya, *agm.*, s. 32.

⁶⁵ Balkaya, *agm.*, s. 33.

⁶⁶ Zeynep Zafer, “Balkan Savaşları ve Pomaklar”, *100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913), İhtilaflı Duruşlar, 1. Cilt*, (Ed.) Mustafa Türkeş, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 363.

⁶⁷ Georgiev vd., *Pokristvaneto...*, s. 441, Belge No: 226.

⁶⁸ Emine Bayraktarova, “Balkan Savaşları Döneminde Bulgaristan’daki Müslüman Azınlığın Durumu”, *Godişnik na Visşiya İslamski İnstitut*, (Ed.) Sefer Hasanov, Visş İslamski İnstitut, Sofya 4/2012, s. 14. Georgiev vd., *Pokristvaneto...*, s. 8. Çavuşoğlu, *age.*, s. 118.

⁶⁹ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makûs Talihi Göç*, Kum Saati Yayınları, İstanbul 2001, s. 112.

misillemede bulunacağı ima edilmiştir⁷⁰. Notayı hazırlayan Mustafa Kemal daha sonra olay yerine giderek incelemelerde bulunmuş, kararlı girişiminin olumlu sonuçlarını görmüştür⁷¹.

Pomakların Hristiyanlaştırılmaya çalışılmasının sebebi Bulgar yönetimlerinin onlara İslam inancı taşıyan Bulgarlar olarak bakması olmuştur⁷². Uygulamalar Bulgar Ortodoks Kilisesi'nin önderliğinde yapılmakla birlikte Bulgar ordusunun generalleri, memurları ve en üst düzeyde Çar Ferdinand tarafından dahi büyük destek görmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu farklı çevreler Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşı'nda yenilgiye uğramasını ve ele geçirilen topraklarda Bulgar idaresinin kurulmasını bir fırsat olarak görmüşler, Pomak Türklerini Hristiyanlaştırarak Osmanlı Devleti'nin buralarla bağlantısını koparmayı ve bölgeye yeniden nüfuz etmesini engellemeyi amaçlamışlardır⁷³.

c. İkinci Dünya Savaşı'na Kadar Pomak Türkleri: Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile Bulgaristan aynı ittifak içinde yer almıştır. Bu sebeple Bulgaristan Türklerine yönelik baskılar azalmış, ancak Pomak Türklerini Hristiyanlaştırma ve Bulgarlaştırma politikası devam etmiştir⁷⁴. Özellikle 1923 yılından itibaren Pomak Türklerinin kalabalık olduğu bölgelerdeki okullar "Bulgar Mohammedan Okulları" şekline dönüştürülmüş⁷⁵, çocukların Bulgar okullarına gitmesi için çeşitli baskılar yapılmıştır⁷⁶. Pomaklara Müslüman ve Türk olmadıkları yönünde telkinlerde bulunulmuş, Bulgar millî şuuru aşlamak için çeşitli dernekler kurulmuştur⁷⁷.

Savaştan sonra Pomak Türklerine yönelik milli konularda baskı politikaları devam ederken; dinî konularda yumuşama görülmüş, İslam inancının vecibelerini yerine getirmelerine izin verilmiştir⁷⁸. Ancak kısa süreli olan bu yumuşama 1930'lardan itibaren tekrar rafa kaldırılmış, Pomak Türklerinin asimilasyonu için hazırlıklar başlatılmıştır. Türkiye'nin Sofya Elçiliği, 13 Mayıs 1933 yılında Dışişleri Bakanlığına gönderdiği ayrıntılı bir rapor ile genel anlamda Bulgaristan'daki Türklerin siyasi haklarının bulunmadığını, adı suçlarda bile can güvenliklerinin kalmadığını, Türkler arasında cemaat hayatının felce uğratılmaya çalışıldığını, yüksek vergilerle mal ve mülklerine el konulduğunu iletmiştir. Pomak Türklerinin Hristiyan yapılmaları için baskı

⁷⁰ Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, (Yay. Haz.) Cemal Kutay, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980, s. 215.

⁷¹ İlker Alp, *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*, Trakya Üniversitesi Yayınları, No: 90/1, Ankara 1990, s. 181.

⁷² Georgiev vd., *Pokristvaneto na Bilgarite...*, s. 5.

⁷³ Bayraktarova, "Balkan Savaşları Döneminde Bulgaristan'daki...", s. 14-15.

⁷⁴ Cemile Şahin, "Balkanlarda Unutulmuş Müslüman Bir Topluluk: Pomaklar", *Yeni Türkiye, Rumeli- Balkanlar Özel Sayısı-V*, Y. 21, S. 70, Ankara Mart-Haziran 2015, s. 5680.

⁷⁵ Ahmet Akgün, "Bulgaristan'da Asimilasyon ve "Zavallı Pomaklar" Adlı Bir Risale", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 8, S. 13, Balıkesir Mayıs 2005, s. 8.

⁷⁶ Büşranur Tarakçı, "Nerede-Nasıl: Pomaklar Üzerine", *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel sayısı-V*, Y. 21, S. 70, Ankara Mart-Haziran 2015, s. 5687.

⁷⁷ Şahin, *agm.*, s. 5680-5681.

⁷⁸ Vladimir Ardenski, *Zagasnali Ognışta, İzselniçeski Protsesi Sred Bilgarite Mohamedani v Periyoda 1878-1944*, Sofya 2005, s. 65-105.

gördüklerini bildirmiş⁷⁹, Bulgarlaştırma uygulamaları sebebiyle bu Türklerin Türkiye’ye alınmalarını tavsiye etmiştir⁸⁰.

Bulgaristan yönetiminin Pomak Türklerine yönelik asimilasyon politikaları durmamış, Rodop bölgesindeki askeri birliklerin koruması altında Bulgar papazları köy köy dolaşarak Hristiyanlaştırma beyannamelerini imzalatmışlar⁸¹, Türklük şuurundan uzaklaştırmak için politikalar geliştirilmişlerdir. Mesela; 1937 yılında Paşmaklı’daki birkaç aydına “Vatan” derneği kurdurulmuş, kültürel amaçlı faaliyete başlamışlardır⁸². Bulgaristan, bu derneğin çalışmaları ile bir taraftan “Pomak” tabirinden vazgeçilerek “Bulgar Müslümanları” veya “Müslümanlaştırılmış Bulgarlar” anlayışını yerleştirmek istemiş; diğer taraftan zaten Müslüman ve Türk olmadıkları düşüncesini aşılıyarak, geliştirerek ve Bulgar milli şuurunu yerleştirerek Pomak Türklerinin Türk kimliğinden uzaklaştırılmalarını amaçlamıştır⁸³. Böylece derneğin asli görevinin Pomak Türklerinin asimilasyonu için çalışmak olduğu anlaşılmıştır⁸⁴.

Merkezî ve Batı Rodoplarda yaşayan Pomak Türklerinin bir kısmı “Vatan” derneğine üye olmuştur. Bu konuda Doğu Rodoplarda ise pek başarı sağlanamamıştır. Ancak yine de yedi yıl gibi bir sürede “Vatan” derneği camilerde ibadetin Bulgarca yapılması⁸⁵, Kuran’ın Bulgarcaya tercüme edilmesi, Bulgaristan Türklerinden ayrı Pomak kurumlarının açılması, yerel entelektüel sınıfın oluşması, Pomak Türklerinin lise ve üniversitelere gitmesinin sağlanması gibi çalışmaları gerçekleştirmiştir⁸⁶.

“Vatan” derneği Bulgar yönetimine her zaman yakın olmuştur. Derneğin tüzüğü incelendiğinde bu görülmüştür. Tüzükte hedeflenen çalışmalar sıralanırken, Rodop bölgesinde yaşayan Müslüman Pomak Türklerinin Hristiyan Bulgarlarla yakınlaşmalarını, birbirlerini tanımalarını sağlamak⁸⁷ ile Pomak Türklerinde Bulgar milliyetinden olma duygusunu uyandırmak ve geliştirmek için çalışılacağı belirtilmiş; kadın ve erkeklerin inanışları ile sosyal hayatlarında Bulgar milliyetine özgü olmayan unsurların kökü kazınmalıdır denmiştir⁸⁸.

“Vatan” derneği 1934 ve 1942 yıllarında Türkçe köy isimlerinin Bulgar isimleri ile değiştirilmesinde aktif rol almış, devletten destek görmüştür. Özellikle 1942’deki Pomak Türklerinin isimlerinin ve üç yüzden fazla Türkçe isimli köyün Bulgarcaya çevrilmesinde önderlik

⁷⁹ Zehra Arslan, “Türk-Bulgar İlişkileri Çerçevesinde Türkiye’nin Bulgaristan’da Yaşanan Gelişmelere ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Politikası (1923-1950)”, *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-IV*, Y. 21, S. 69 Ankara Mart-Haziran 2015, s. 4089.

⁸⁰ Arslan, *agm.*, s. 4089.

⁸¹ Bülent Yıldırım, “Bulgaristan’daki Müslüman Türk Azınlığa Baskılar ve Göç (1934-1939)”, *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-IV*, Y. 21, S. 69, Ankara Mart-Haziran 2015, s. 4098.

⁸² Stoyan Mihaylov, *Vizrojdenskiyat Protse v Bilgariya*, İz. “M8M”, Sofya 1992, s. 135 vd. Alp, *Pomak Türkleri...*, s. 54.

⁸³ Boryana Panayotova, “Bilgari-Mohamedani i Hristiyani...”, s. 39.

⁸⁴ Salih Bozov, *V İmeto Na İmeto*, Tom III, Printa-KOM OOD, Smolyan 2013, s. 56.

⁸⁵ Büksenşüti, *age.*, s. 77.

⁸⁶ Mariya Todorova, *Bulgariya, Balkanite, Svetit: İdei, Protse, Sibitiya*, Prosveta, Sofya 2010, s. 216.

⁸⁷ Alp, *Pomak Türkleri...*, s. 55.

⁸⁸ Hüseyin Memişoğlu, “Pomaklar”, *Balkanlar El Kitabı, 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, (Ed.) Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2013, s. 639.

rolü üstlenmiştir⁸⁹. Bu yılda başlatılan kampanya ile 60 bin Pomak Türkünün ismi değiştirilmiş, Bulgar isimleri almaları istenmiştir⁹⁰. 1944'e kadar Pomak Türklerinin yarısından fazlasında işlem gerçekleştirilmiştir⁹¹.

Komünist Dönemde Pomak Türkleri:

a. Komünist Parti İktidarının Pomak Türklerine Yönelik Politikası: 1944 yılından sonra, özellikle iktidara gelen Vatan Cephesi Hükûmetinin ilk icraatlarından biri “Vatan” derneğine cephe almak ve onları “faşist faaliyet” olarak değerlendirmek olmuştur⁹². Derneğin faşistlerin ekmeğine yağ sürdüğü, Bulgar milliyetçilerini desteklediği ve özellikle 1940'lı yılların başında Pomak Türklerinin isimlerinin değiştirilmesinde öncü rolü oynadığı belirtilmiştir⁹³. Bu bilgi 30 Mart 1945 yılında Plovdiv'de yapılan Pomak konferansında konuşan Radenko Vidinski tarafından paylaşılmıştır. Vidinski acilen bir kanun çıkartılmasını ve Pomaklara isimlerinin iadesini istemiştir⁹⁴.

15-16 Ağustos 1947'de Sofya'da düzenlenen ve Pomak Türklerinden temsilcilerin de bulunduğu başka bir konferansta eski rejimlerin Pomaklara baskı ve zulümler yaptığı, bunlar arasından en önemli olanlarının 1912-1913 yıllarındaki Hristiyanlaştırma uygulamaları ile “Vatan” derneğinin baskıcı faaliyetleri olduğu belirtilmiştir⁹⁵. Yeni kurulmuş olan Vatan Cephesi iktidarı, Pomak Türklerine yapılan baskıların kaldırılmasını amaçlamış, kırk yıldan beri zorla değiştirilen isimlerin iadesine karar vermiştir⁹⁶. Böylece eski Türk-Arap isimleri geri alınmış⁹⁷ ve Kuran okullarda okutulmaya başlanmıştır⁹⁸. Fakat bu uzun sürmemiştir. Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) yumuşamayı bir kenara bırakmış, başta Bulgaristan'da yaşayan Türkler olmak üzere Pomak Türkleri ve diğer azınlıklara yönelik baskıcı politikalarını yeniden başlatmıştır.

b. Bulgaristan Komünist Partisi'nin (BKP) Aldığı Gizli Kararlar:

b1. 4 Ocak 1948 Tarihli Karar: BKP Merkez Komitesi (MK) 4 Ocak 1948'de geniş katılımlı bir oturum düzenlemiştir⁹⁹. Bu oturuma Georgi Dimitrov katılmış ve açılışı yapmıştır¹⁰⁰. Gündem hakkındaki konuşmalar ve ileri sürülen fikirlerden sonra Dimitrov, Bulgaristan'ın geçmiş yıllardan gelen büyük bir sorunu olduğunu söylemiş ve Güney sınırlarını işaret etmiştir. Pomak Türklerini kasteden bu konuşmasına devamla, sınırlarda Bulgar olmayan bir halkın yaşadığını,

⁸⁹ Büksensüti, *age.*, s. 78.

⁹⁰ Çavuşoğlu, *age.*, s. 118.

⁹¹ Todorova, *Bilgariya, Balkanite...*, s. 216.

⁹² Çınar, *age.*, s. 129.

⁹³ İbrahimYalınov, *İstoriya na Turuskata Obştnost v Bilgariya*, IMIR, Sofya, 2002, s. 355, dipnot 20.

⁹⁴ Mihaylov, *Vizrojdenskiyat...*, s. 176-177.

⁹⁵ Mihaylov, *Vizrojdenskiyat...*, s. 177.

⁹⁶ Bozov, *age.*, s. 57.

⁹⁷ Mihaylov, *Vizrojdenskiyat...*, s. 165-167.

⁹⁸ Çınar, *age.*, s. 129.

⁹⁹ Alp, *Pomak Türkleri...*, s. 60.

¹⁰⁰ *Tsentrallen Dirjaven Arhiv*, fond 1, opis 5, arhivna edinitisa 19, list 7-39. (Bundan sonra Ts. D. A., f., op., a. e., l., şeklinde kullanılacaktır.)

Komünist Partisi ve Bulgar Hükümeti olarak artık bu sorunun halledilmesi gerektiğini, bir sebep ileri sürülerek bu bölgelerdeki halkın başka yerlere göç ettirilmesinin uygun olacağını anlatmıştır. Ona göre Bulgaristan içlerine sürgün edileceklerin yerine Bulgarlar getirilip yerleştirilmelidir¹⁰¹. Ayrıca Bulgaristan’ın Şumnu ve Razgrad gibi diğer bölgelerinde yaşayan Türklere yeni iktidara gelen Komünist yönetimin özgürlükler tanımış olması, müftülerin ve Türk ajanlarının faaliyetlerini arttırmalarına yol açmıştır¹⁰². Türk gençleri Türk milliyetçiliğine yakınlaşmışlar, gözlerini İstanbul ve Ankara’ya çevirmişlerdir. Bu sebeple acilen gerekli tedbirler alınmalı, sorun 1948 yılı içinde çözüme kavuşturulmalıdır demiştir. Geniş katılımlı oturumda Vatan Cephesi’ne bağlı “Azınlıklar Arasında Çalışma Grupları” oluşturulması kararı alınmıştır.

Dimitrov’dan sonra söz alan Vidinski ise BKP’nin Pomak Türkleri ile henüz temas kurmadığını, kısa zamanda bu sorunun üzerine gidileceğini, çözümü için bazı kararların alınması gerektiğini ve bu kararların Bulgaristan’daki diğer azınlıkları da kapsamını söylemiştir¹⁰³. Vidinskiye göre; özellikle Yahudi azınlığı yabancıların etkisi altında kalmıştır. Kontrol edilemeyen konar-göçerlikleri sebebiyle Romanların da Bulgaristan aleyhine ajan olarak kullanılma ihtimali vardır¹⁰⁴.

Toplantı gündeminin diğer konuları görüşülmüş, ileri sürülen öneriler çerçevesinde bazı kararlar alınmış ve derhal uygulamaya konmuştur. Bir yıl sonra uygulamaların etkisi öğrenilmek istenmiş, Pomak Türklerinin yaşadığı bölgedeki durum hakkında bilgi istenmiştir. Bunun üzerine Dobri Terpeşev BKP MK Politbürosuna “çok gizli” ibareli bir rapor göndermiştir¹⁰⁵. Raporu göre; Türkiye ve Yunanistan sınırlarına yakın bölgelerde yaşayan Pomak Türkleri Türkiye’ye iltica etmeye devam etmektedirler. Mesela; Svilengrad’da yaşayan Dimitir Topalov, Bulgar istihbaratının elemanı olmasına rağmen eşi ve üç çocuğu ile Yunanistan’a sığınmıştır¹⁰⁶. Yine raporda; BKP bölge teşkilatı ve istihbarat birimleri gerekli tedbirleri almadığı takdirde sınırlardan kaçışların artacağı düşünülmektedir. Bunun için Türkiye’ye veya Yunanistan’a gidenlerin yakınları derhal Bulgaristan’ın iç bölgelerine sürgün edilmelidir. Böylece iltica edenlerle temasları kopacak, mültecilerin morallerinin ve durumlarının iyi olduğunu yazan mektupları ellerine geçmeyecek, kaçışlar teşvik edilemeyecektir. Ayrıca bölgedeki halk arasından kaçma şüphesi olanlar da buralardan uzaklaştırılmalıdır ifadeleri yer almıştır.¹⁰⁷.

6 Nisan 1949 tarihli bir başka istihbarat raporuna göre sadece Mart ayında 12 kişi Türkiye’ye iltica etmiştir¹⁰⁸. Raporu göre bunların sebepleri şöyledir;

¹⁰¹ Ts. D. A., f. 1, op. 5, a. e. 19, l. 17.

¹⁰² Ts. D. A., f. 1, op. 5, a. e. 19, l. 17.

¹⁰³ Ts. D. A., f. 1, op. 5, a. e. 19, l. 17-18.

¹⁰⁴ Ts. D. A., f. 1, op. 5, a. e. 19, l. 18.

¹⁰⁵ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 25-26.

¹⁰⁶ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 25.

¹⁰⁷ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 26.

¹⁰⁸ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 23-24.

BKP ve Vatan Cephesi'nin yerel örgütleri Pomak Türkleri arasında gereken çalışmaları yapmamaktadırlar.

Türkiye ve Yunanistan'a iltica edenlerin yakınları bu durumu gizlemektedirler. Hatta yardım etmektedirler.

Sınır kontrolleri yetersizdir¹⁰⁹.

Dolayısıyla Pomak Türklerinin Komünist yönetime olan şüpheciliğinin sebepleri araştırılmalı ve gerekli tedbirler alınmalıdır. Sınır güvenliği ve denetimi için asker sayısı artırılmalı, kontrol bölgesi oluşturulmalı ve mültecilerin yakınları Bulgaristan'ın iç bölgelerine sürgün edilmelidir¹¹⁰.

Bölgedeki sorunlarla ilgili hazırlanan bir başka rapora göre Türkiye ve Yunanistan'a ilticaların önlenmesi için BKP bölge komiteleri ile sınırlarda görevli komutanlıklar ve istihbarat birimleri arasında var olan koordinasyon eksikliği giderilmeli; bölge halkına yapılan baskılardan, haksız tutuklamalardan, evlerin aranmasından vazgeçilmelidir¹¹¹.

İstihbarat raporları çerçevesinde BKP MK Politbürosunun uyarısı üzerine Bulgaristan İçişleri Bakanlığı Ağustos 1948'de bir karar almıştır¹¹². Bu karar emire dönüştürülmüş ve sınır boylarındaki Pomak Türkleri Bulgaristan'ın iç kısımlarına sürgün edilmeye başlanmıştır¹¹³. Sayıları ile ilgili kesin bilgi olmamasına rağmen, yaklaşık bin kişilik bir grup 1948 yılının yaz aylarında çalıştırılmak bahanesiyle Pernik'teki kömür madenlerine gönderilmiştir. Yine sayılarının tespit edilemediği başka gruplar Veliko Tırnova'ya bağlı Zlataritsa ve Stevrek köyleri ile Kazanlı'nın Pavel Banya köyüne yollanmıştır. Üç aşamalı yapılan bu operasyona yaklaşık 10 bin Pomak Türkünün maruz kaldığı¹¹⁴, bizzat devlet başkanı Georgi Dimitrov'un bilgisi dâhilinde sürgün edildiği anlaşılmıştır¹¹⁵.

Bir süre sonra Bulgaristan'ın Pomak Türklerine yönelik politikası, işgücü ihtiyacı ve sosyalist düşünce doğrultusundaki kolektif anlayışı değişmiş¹¹⁶; olası bir göçte Pomakların "zorla Türkleştirilmiş Bulgar Müslümanları" oldukları için göç kapsamında olamayacakları açıklanmıştır¹¹⁷. Onların Türk değil Bulgar oldukları, hatta ikisi arasında bir şey oldukları söylenmiş, Bulgaristan'da kalan Pomak Türklerinin Bulgar halkı ile kaynaşması ve rejimin kurallarına uyması gerektiği hatırlatılmıştır¹¹⁸. Yoksa Nevrokop'tan Abdurrahman Murtazov'un göç dilekçesine, tıpkı Türkiye'ye göç etmek için pasaport almayı bekleyen diğer 130 kişiye

¹⁰⁹ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 23.

¹¹⁰ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 24.

¹¹¹ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 21-22.

¹¹² Ts. D. A., f. 1, op. 5, a. e. 19, l. 17. S. Trifonov, "Strogo Poveritelno", *Pogled*, br.16, 22. 4. 1991, s. 10. Valeri Stoyanov, *Turskoto Naselenie v Bulgariya Mejdu Polüsitate na Etničeskata Politika*, İz. "Lik", Sofya 1998, s. 105-106.

¹¹³ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 26.

¹¹⁴ <http://www.pametbg.com/index.php/bg/prestuplenia/vuzroditelen-proces> (08. 03. 2016).

¹¹⁵ Büksenşüti, *age.*, s. 95.

¹¹⁶ Gruev, *Mejdu Petolıçkata...*, s. 107.

¹¹⁷ Trifonov, "Strogo Poveritelno", *Pogled*, br.16, 22. 4. 1991, s. 10.

¹¹⁸ Gruev, *Mejdu Petolıçkata...*, s. 109.

olduğu gibi olumlu cevap verilirse, Pomaklardaki Türklük ateşi daha da alevlenecek, bölgenin üçte birini oluşturan bu halk göç etmek isteyecektir¹¹⁹.

b2. 28 Temmuz 1949 Tarihli Karar: Engellemelere ve alınan tedbirlere rağmen Pomak Türklerinin Türkiye’ye göç etme arzusu yok edilememiştir. BKP MK Politbürosu bu durumu Türkiye’nin Bulgaristan’daki Türk azınlığını ajite eden propaganda çalışmaları olarak değerlendirmiştir. Politbüro sorunun çözümüne yönelik 28 Temmuz 1949’da bir toplantı düzenlemiş, burada bir konuşma yapan Dobri Terpeşev’in önerilerini kabul etmiştir¹²⁰. Buna göre;

Türkiye’ye göçü teşvik eden BKP üyeleri partiden atılmalıdır.

Parti içinde gizlenen ve esasında Partiyeye düşman olan-çorbacılar vs. gibi-kişilerin ilişkisi kesilmelidir.

Türkiye’ye göç etmek için dilekçe verenlere açıklamalarda bulunulmalı, bunun düşmanın ajitasyonu olduğu anlatılmalı, asıl çıkarlarının işlerine dönüp hasadı toplamaları olduğu söylenmelidir¹²¹.

Türklerin göç etmek istediği köylerden bir veya birkaç güvenilir adam bulunmalı ve kendileriyle halkı göçten vazgeçirmeye yönelik işbirliği yapılmalıdır.

Göç etme propagandası yapanlar tespit edilmeli ve ilk önce onlar Türkiye’ye gönderilmelidir¹²².

Bakanlar Kurulu özel bir komisyon kurmalıdır. Bu komisyon Türkiye’ye göç etmek isteyenlere yönelik bir plan oluşturmalıdır. Ayrıca göç edenlerin yerine Bulgaristan’ın diğer bölgelerinden Bulgar asıllılar buralara getirilip yerleştirilmelidir¹²³.

Göç eden Türklerin taşınır/taşınmaz mallarını özel şahısların alması önlenmelidir. Alım satım işleri sadece devletle yapılmalıdır¹²⁴.

b3. 18 Ağustos 1949 Tarihli Karar: BKP MK Politbürosu gündemdeki konuları görüşmek üzere belirtilen tarihte bir toplantı düzenlemiş ve burada alınan kararları “A. 80” numaralı protokolle uygulamaya koymuştur¹²⁵. Alınan kararlar daha çok Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmek isteyenler içindir. Protokole göre;

Türkiye ve Yunanistan sınırında yaşayan Pomak Türkleri ile Bulgaristan Türklerine göç izni verilmeli, mevcut kanunlara uydukları sürece ülkeyi terk edene kadar kendilerine zorluk çıkarılmamalıdır.

¹¹⁹ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 26.

¹²⁰ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 637, l. 2-3.

¹²¹ *Vizroditelnyat Protse, Bilgarskata Dirjava i Bilgarskite Turtsi (Sredata na 30’te-Naçaloto na 90’te Godini na XX. Vek), T. I, (Yay. Haz.) Vasil Güzelev-Georgi Markov-Doyno Doynov-Plamen Mitev-Svetlozar Eldirov-Stefan Andreev, Dirjavna Agentsiya “Arhivi”, Sofya 2009, s. 50.*

¹²² Nuri Ali Tahir, “Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan’daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 41, Aralık 2015, s. 580.

¹²³ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 637, l. 3.

¹²⁴ *Vizroditelnyat Protse, Bilgarskata Dirjava...*, s. 51.

¹²⁵ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 1-7.

Söz konusu yerlerdeki Pomak Türkleri Bulgaristan'ın Kuzey bölgelerine sürgün edilmeli, karşı çıkan ve kışkırtıcı olanlara öncelik verilmelidir. Yerlerine bütün işlerinden anlayan yeterli sayıda Bulgar yerleştirilmelidir.

Bu işler için Bakanlar Kurulu bir komisyon kurmalı, sürgün edilenlerin taşınır/taşınmaz malları, küçük/büyükbaş hayvanları vs. gibi konularla bu komisyon ilgilenmelidir¹²⁶.

Bu sürgünlerin Pomak Türklerinin ekonomik kalkınması, eğitim ve kültürel seviyelerinin yükseltilmesi için yapıldığı Bulgaristan sözlü/yazılı basını tarafından sıkça dile getirilmelidir. Ayrıca sürgün olayının Bulgaristan'ın siyasal hakkı olduğu söylenmelidir. Türkiye'ye yönelik göç arzusunu kırmak için Türkiye'deki halkın yoksul ve geri kalmış olduğu, Türkiye'nin ve bazı dış güçlerin göç etmeleri için Bulgaristan'daki Türklere baskı yaptığı, bu sebeple Bulgaristan Hükümeti'nin onları iç bölgelere göndermek zorunda kaldığı yazılmalıdır¹²⁷.

Pomak Türklerinin aslında Bulgar oldukları, Osmanlı hâkimiyeti zamanında zorla Türkleştirildikleri, çıkarlarının Bulgar halkı ile birleşmekten geçtiği sıkça tekrarlanmalıdır.

Bulgaristan'daki Türklerin Türkiye'ye göç etme arzusunu yaratan unsurlar ortadan kaldırılmalıdır. Bu işin BKP'nin ve ona bağlı organların görevi olduğu hatırlatılmalı, başarısız olanlar görevden uzaklaştırılmalıdır¹²⁸.

Bu kararların yanında kısa bir süre sonra Bulgaristan İçişleri Bakanı R. Hristozov'un BKP MK Sekreterliğine gönderdiği 30 Ağustos 1949 tarihli raporda ek düşünce ve teklifler yer almıştır. Hristozov'a göre, göç konusunda Bulgaristan Devleti'nin politikası şöyle olmalıdır;

Bulgaristan'dan Türkiye'ye olabildiğince çok Türk gönderilmelidir.

Bulgaristan'a düşman olan esnaf, tüccar, hoca ve aydınlar kovulmalıdır.

Türkiye ve Yunanistan sınırında bulunan Türk halkının 150 bin kadarı göç ettirilmeli veya Kırcalı bölgesine sürgün edilmelidir.

Türkiye'nin yaptığı propagandanın maskesi düşürülmeli, prestijine darbe vurulmalı ve Bulgaristan'daki Türklere yönelik yoğunlaştırılmış eğitim verilmeli, ideolojik çalışmalar başlatılmalıdır¹²⁹.

Bulgaristan Devleti'nin diğer ilgili kurum ve kuruluşları tarafından verilen raporlar değerlendirildikten sonra BKP MK Politbürosu Pomak Türklerinin Türkiye'ye göçü için yeşil ışık yakmıştır. Bunun üzerine sadece Nevrokop'a bağlı Godeşevo, Jijevo, Marulevo, Kribul, Peritsa, Teplen ve Beslen köylerinde yaşayan, BKP üyeleri dâhil olmak üzere, Pomak Türklerinin tamamı Türkiye'ye göç etmek için dilekçe vermişlerdir¹³⁰.

¹²⁶ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 4.

¹²⁷ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 4-5.

¹²⁸ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 5.

¹²⁹ Gruev, *Mejdu Petoličkata...*, s. 109-110.

¹³⁰ Gruev, *Mejdu Petoličkata...*, s. 110.

Bulgaristan’ın tek yanlı kararı ile 1950/1951 yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye yapılan ve yaklaşık 154.394 kişinin¹³¹ göç ettiği bu dönemde, göçmenlerin arasında Pomak Türkleri de vardır¹³². Ancak Türkiye Cumhuriyeti ve Türk yetkilileri Bulgaristan Türkleri ile Pomak Türkleri arasında hiçbir zaman ayırım yapmadığından ve hepsini Türk asıllı olarak gördüğünden farklı bir tasnife gitmemiş, Türkiye’ye gelen Pomak Türklerinin sayısını tespit etmek mümkün olmamıştır.

1951 yılının Ağustos ayı sonlarına doğru Bulgaristan’daki Türklerin göçü sona erdiğinde BKP MK Politbürosu Pomak Türklerine yönelik politikasını değiştirmiştir. Yaşadıkları bölgelerin ekonomik olarak kalkınmasına yönelik kararlar almaya başlamış, Köy Tarım Kooperatifleri (TKZS) yapılanmasını gündeme getirerek çoğunlukla dağ köylerinde yaşayan Pomak Türklerinin daha verimli arazileri olan Rodopların eteklerine inip yerleşmelerini sağlamaya çalışmıştır¹³³.

Bulgaristan yönetimi Pomak Türklerinin refah seviyesini arttırmayı amaçlamış, bunu yaparken asimilasyon tedbirlerini alarak Pomakların aslen Bulgar oldukları vurgusunu sık sık tekrarlamıştır. BKP MK’ne bağlı “Propaganda ve Ajitasyon” Bölümü ile Bulgaristan Bilimler Akademisi (BAN) Pomakların menşei ile ilgili bilimsel tezler üretme kararları çerçevesinde oluşturulan çalışma gruplarını yönlendirmişlerdir. Bu grupların elde ettiği bulguların Pomak Türklerinin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdeki Komünist Partinin yerel yöneticilerine iletilmesi sağlanmıştır¹³⁴. Böylece bir taraftan Pomak Türkleri ekonomik olarak refaha kavuşturulurken diğer taraftan tarihsel anlamda aslen Bulgar oldukları propagandası yapılacak, ülkedeki en büyük azınlık olan Bulgaristan Türklerinden ayrılmaları gerçekleştirilecektir. Bunu pekiştirmek için Pomak Türklerinin ellerindeki nüfus cüzdanları toplatılmaya ve yerlerine verilecek yenilerinin milliyet hanesine Bulgar yazılmaya başlanmıştır. Pomak Türleri bu değişikliğe şiddetle karşı çıkmışlar, gerekli girişimlerde bulunmuşlardır. İlgili birimlere şikâyetlerini yazılı ve sözlü olarak iletmişlerdir. Mesela; Teteven Gradeşnitsa köyünden İbo Asanov Globov, Osin Mehmedov Bondjev, Mehmet Asanov Süleymanov/Bekirov ve Ali Süleymanov Alidjikov’dan meydana gelen bir heyet Bulgaristan Halk Meclisi Başkanlık Şurasına bir dilekçe vermiştir¹³⁵. Bu dilekçede kendi köyleriyle birlikte Galata ve Pomak Fındıklığı ile bölgedeki diğer köylerde yaşayan yaklaşık 5 bin civarında Pomak Türkünün temsilcileri olduklarını belirtmişler, halkın isteği doğrultusunda yeni verilecek nüfus cüzdanlarının milliyet hanesine Bulgar yerine Türk yazılmasının mümkün olup olmadığını sormuşlardır¹³⁶. Yerel makamların Bulgar ismi yazılması için baskı yaptıklarını,

¹³¹ Arı, *age.*, s. 107.

¹³² N. Miçev vd., “Geografski Osobenosti i Tendentsii v Razvitiyeto na Naseleniyeto na Rodopite”, *Rodopski Sbornik*, T.6, 1987, s.19.

¹³³ Evgeniya Troeva-Valeri Grigorov, “Gurbetçiystvo v Rodopite-Minalo i Nastoyaste”, *Da Jiveeş Tam da se Sınuvaş Tuk, Emigratsionni Protseşi v Naçaloto na XXI. Vek*, IMIR, Sofya 2003, s. 112.

¹³⁴ Büksenşüti, *age.*, s. 82.

¹³⁵ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 27, a. e. 23, l. 2.

¹³⁶ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 27, a. e. 23, l. 2.

hâlbuki kendilerini Türk hissettiklerini, nüfus cüzdanlarına da Türk yazılmasını istediklerini dile getirmişler, durum açıklığa kavuşturulana kadar Sofya'da bekleyeceklerini belirtmişlerdir¹³⁷. Bu dilekçe üzerine ilgili istihbarat birimleri olayı soruşturmuşlardır. Söz konusu heyetin temsil ettiği şehir ve köylerde nüfus cüzdanlarına Bulgar ismi yazılmasından dolayı huzursuzluk olduğu ve bu huzursuzluğun gittikçe arttığı tespit edilmiştir¹³⁸.

Gerçekte ise nüfus cüzdanlarının değiştirilerek yeni verileceklerin milliyet hanesine Bulgar yazılması Sofya'dan gönderilen yazılarda ima edilmiştir. Buna rağmen bu emirleri farklı değerlendiren bazı yerel yönetimler yetki alanları içerisindeki Pomak Türklerinin yaşadığı şehir, kasaba ve köylerde nüfus cüzdanlarına Bulgar isimleri verirken tereddüt etmiş ve başkente nasıl hareket etmeleri gerektiğini soran yazılar yazmışlardır. Kararsızlıklar üzerine son ve kesin hükmü BKP MK Politbüro üyesi Vılko Çervenkov vermiş, BKP MK Sekreteri Enço Staykov'a gönderdiği "gizli" ibareli 27 Şubat 1953 tarihli ve C-1579 sayılı yazıyla aynen; "*Bizim için konu gayet nettir. Onlar (Pomak Türkleri) Bulgar'dırlar. İnançları ise Müslümandır. (Nüfus cüzdanlarına) Böyle yazılacaktır*" şeklinde cevap vermiştir¹³⁹.

Çervenkov'un yaklaşımı ve emirleri üzerine Başkanlık Şurası Teteven Halk Meclisi İcra Komitesine bir yazı yazmış, uygulamaları gereken kararları iletmiştir¹⁴⁰. Buna göre;

Pomaklar milliyet olarak Bulgar, din olarak Müslümandırlar.

Türk olduklarının yazılmasını isteyen dilekçelere olumlu cevap verilmeyecek, nüfus cüzdanlarına Bulgar yazılacaktır.

Bölge halkına en kısa zamanda açıklayıcı bilgiler verilecek, olumsuz propagandaların etkisi altında kalmaları önlenecektir.

Pomakların nüfus cüzdanlarına Bulgar yazılmaları din değiştirmeleri demek değildir.

Bu kararlar Pomakların yüzlerine okunmalı ve gelişmeler en geç 15 gün içinde Başkanlık Şurasına bildirilmelidir¹⁴¹.

Söz konusu yazıya iki hafta sonra Teteven bölgesi Halk Meclisinden cevap gelmiş, gelişmeler aktarılmıştır¹⁴². Verilen bilgiye göre; alınan ve uygulanması gereken kararlar Gradeşnitsa köyünde 30 kişinin yüzüne okunmuştur. Pomak Türkleri bu cevaptan memnun olmamış, nüfus cüzdanlarına Bulgar yazdırmayacaklarını, komşu bazı köylerde insanların Türk yazıldığını, Bulgar ismi almaları konusunda bir dayatmada bulunulursa yönetimi

¹³⁷ Ts. D. A., f. 1, op. 27, a. e. 23, l. 1.

¹³⁸ Ts. D. A., f. 1, op. 27, a. e. 23, l. 3.

¹³⁹ Ts. D. A., f. 1, op. 27, a. e. 23, l. 4.

¹⁴⁰ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 89.

¹⁴¹ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 89.

¹⁴² Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 88.

tanımayacaklarını, daha da ısrar edilirse Sovyetler Birliği'nin Sofya'daki Elçiliğine şikâyet mektubu yazacaklarını ifade etmişlerdir¹⁴³

Nüfus cüzdanlarının milliyet hanesine Bulgar isimleri yazılması konusunda Sofya'ya gönderilen rapor BKP MK Politbürosuna da iletilmiş, Pomakların kendilerini hiçbir zaman Bulgar yazdırmayacakları ve yönetimi de tanımadıkları bilgisi verilmiştir¹⁴⁴. Bunun üzerine BKP MK Politbürosu durumu yerinde incelemek için Dimitir Dimov'u bölgeye göndermiştir. Dimov'un yaptığı araştırma sonrası ilettiği 13 Nisan 1953 tarihli raporunda¹⁴⁵; “*daha önceki bilgiler çerçevesinde Pomak Türkleri nüfus cüzdanlarına Bulgar yazdırmak istememektedirler. Eğer milliyetlerini Bulgar yazdırırlarsa dinlerini de kaybedeceklerini, bir süre sonra da camiye bile gitmelerinin yasaklanacağını söylemektedirler*” ifadeleri yer almıştır¹⁴⁶.

Dimov raporunda ne yapılması gerektiğini, Pomaklara gerekli açıklamalarda bulunmanın mı yoksa ne hissediyorlarsa öyle yazılmalarına izin verilmesinin mi uygun olduğunu sorgulamıştır. Bu arada Pomakların kararlı bir şekilde kendilerinin Türk olduğunu tekrarladıkları, nüfus cüzdanlarına Türk yazılmalarına izin verildiği takdirde o güne kadar milliyet hanesine Bulgar yazdıranların da vazgeçip kendilerini Türk yazdıracakları uyarısında bulunmuştur¹⁴⁷. Raporunun sonunda Dimov bazı öneriler sunmuştur. Önerilere göre;

Pomakların, nüfus cüzdanlarının milliyet hanesine Türk yazdırmalarına izin verilmemelidir.

Bulgar ismi verilmesi işi idari olarak zorluklar çıkarılmadan zamana bırakılmalıdır.

BKP bölge komiteleri Pomak Türklerinin Bulgar ismi almaya ikna edilmesi çalışmalarını hızlandırmalı, yeterli başarılar elde edemeyen personel değiştirilmelidir.

BKP MK Politbürosu Pomak Türklerinin Bulgar milli bilinciyle yetiştirilmesi için çalışmalar yapmalı, gerekli tedbirleri almalıdır¹⁴⁸.

Pomak Türklerine Bulgar isimleri verilmesine yönelik çalışmalar Dimov'un önerisi olan “zamana bırakmak” yerine daha da hızlandırılmış, baskı ve şiddet halini almıştır. Özellikle Gotse Delçev ve Peştera bölgelerinde yaşayan Pomak Türklerine yerel idari makamların zulümler yapması halkın ayaklanmasına yol açmıştır. Bu konuda İçişleri Bakanı G. Tsankov bir rapor hazırlamıştır¹⁴⁹. Rapora göre; baskılar daha çok Gotse Delçev'e bağlı Yablanitsa, Osina, Marulevo, Tsijka, Brişten ve Satovça köylerinde yapılmış, nüfus cüzdanı yanında olmadan dolaşanlara 2-10 leva para cezası kesilmiş, çalıştıkları işyerlerine alınmamış, işe gidenler geri

¹⁴³ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 88.

¹⁴⁴ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 86-87.

¹⁴⁵ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 80-85.

¹⁴⁶ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 81.

¹⁴⁷ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 83.

¹⁴⁸ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 84-85.

¹⁴⁹ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1833, l. 2-4.

gönderilmiştir. Evlere girilerek nüfus cüzdanı kontrolü yapılmış, halk korkutulmuştur¹⁵⁰. Keza Peştera'ya bağlı Dospat, Barutin, Zmeytsa ve Lübça köylerinde yaşayan Pomak Türklerine de benzer baskılar yapılmıştır¹⁵¹.

Todor Jivkov'un bilgisi dâhilinde 2 Şubat 1955 tarihli aynı doğrultuda bir rapor daha hazırlanmıştır. Raporda, yeni nüfus cüzdanları dağıtımı sırasında Rodoplardaki Pomak Türklerinin "Bulgar Müslümanları" ve Pirin bölgesinde yaşayanların "Makedon" olduklarını yazmaları istendiği için bu cüzdanları almadıkları, Bulgar vatandaşı olarak kayıt olmak istemedikleri, kendilerini Türk hissettiklerini belirttikleri ifade edilmiştir¹⁵². Ayrıca Pomak Türklerinden bazılarının Türk halkı ile sıkı ilişkiler içerisinde olduğu, hatta Türkiye'ye göç etmek istediği belirtilmiştir¹⁵³.

b4. 11 Nisan 1955 Tarihli Karar: BKP MK Politbürosu Pomak Türklerinin Bulgaristan'daki diğer Türklerle olan sosyal ilişkilerini engellemeye ve Türkiye'ye göç etme arzularını azaltıp yok etmeye yönelik projeler üretmiş, yeni tedbirler almıştır. Pomak Türklerinin geri kalmışlığını, eğitim ve kültürel seviyelerinin düşüklüğünü öne sürerek Bulgaristan Bilimler Akademisine (BAN) görev vermiştir. Bu doğrultuda 6 Nisan 1955 tarihinde BAN'a bir mektup göndermiş, Pomak Türklerinin durumlarının iyileştirilebilmesi için neler yapılabileceğini sormuştur. BAN bir komisyon kurmuş, toplantılar düzenlemiş ve rapor halinde görüşlerini 11 Nisan 1955'te BKP MK "Bilim, Eğitim ve Sanat" Bölümüne iletmiştir¹⁵⁴. Bu rapora göre;

Pomak Türklerinin bazıları "Makarenko" okuluna eğitime gönderilmeli ve izci kulüplerinde görev almaları sağlanmalıdır.

BAN tarafından Pomak Türklerinin tarihi ve etnografyası hakkında broşürler hazırlanmalı; bilim adamları bu bölgelere giderek Pomak Türklerinin örf ve adetlerini, kültürlerini ve folklorlarını araştırmalıdır¹⁵⁵.

BKP MK Politbürosunun oluşturduğu projede bölge halkı üzerinde etkili olan hocalardan bahsedilmemiş olması eksikliklerdir. Medreseler konusu dikkate alınmalıdır.

Kiril Vasilev'in Rodoplardaki Pomakların geçmişi ve hayatı ile ilgili yazdığı eser bu projede kullanılmalıdır¹⁵⁶.

"Pomak Türklerinin Durumlarının İyileştirilmesi" projesinin Bulgaristan'ın diğer kamu kurum ve kuruluşlarında nasıl değerlendirildiğine dair BKP MK Politbürosunun yaptığı

¹⁵⁰ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1833, l. 2-3.

¹⁵¹ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1833, l. 3.

¹⁵² Mihail Gruev, "Pasportizatsiyata ot 1953 Godina i Bilgarite Müslümani", *İroniyata na İstorika, Sbornik v Pamet na Prof. M. Lalkov*, Universitetsko İzdanie "Sv. Kl. Ofridski", Sofya 2004, s. 54.

¹⁵³ S. Trifonov, "Strogo Poveritelno", *Pogled*, br. 18, 6. 5. 1991, s. 10.

¹⁵⁴ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 125-126.

¹⁵⁵ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 125.

¹⁵⁶ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 125 – 126.

yazışmalara Bulgaristan Halk Kütüphaneleri Birliği¹⁵⁷, BKP'nin Blagoevgrad¹⁵⁸, Plovdiv¹⁵⁹, Haskovo¹⁶⁰ ve Pleven¹⁶¹ bölge komiteleri ile Rodop Bölgesi Öğrenci Yurtları Müdürlüğü¹⁶², Kültür Bakanlığı¹⁶³, Halk Gençliği Dimitrov Birliği¹⁶⁴ ve Devlet Planlama Komisyonu¹⁶⁵ cevap vermiş, görüşlerini bildirmiştir.

b5. Nisan 1956 Tarihli Plenum Kararı: BKP MK Politbürosu üyeleri 2-6 Nisan 1956 tarihinde “Sovyet Komünist Partisinin XX. Kongresi ve BKP'nin Ondan Çıkardığı Dersler” konulu toplantıdan sonra durum değerlendirmesi yapmak üzere 25 Nisan 1956'da Bulgar İstihbarat Örgütünün üst düzey yöneticileri ile bir araya gelmişlerdir¹⁶⁶. Burada bir konuşma yapan Todor Jivkov; Bulgaristan'ın Rusçuk, Kolarovgrad, Varna, Burgaz, Köstendil vb. şehir, kasaba ve köylerinde yaşayan Türklerin Türkiye'ye göç etmek için dilekçeler verdiklerini, Türklerin göç arzularını arttırmak için Amerikalıların bildiriler dağıttığını, bu bildirilerde BKP ve bölge örgütleri ile kooperatifleşmeye karşı çıkılması gerektiğinin propaganda edildiğini söylemiştir¹⁶⁷.

BKP MK Politbürosunun Nisan ayı içerisinde yaptığı bir başka toplantıda Pomak Türklerinin hayatlarında derin izler bırakan önemli kararlar alınmıştır¹⁶⁸. Kararlar değerlendirildiğinde Komünist Partinin, o güne kadar Pomak Türklerine yönelik uygulanan politikaların yetersiz ve başarısız olmasından dolayı memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde tarımın modernizasyonu, Pomak halkının refah düzeyinin artırılması ve diğer çalışmalar ile Pomak Türklerinin ancak %3.5'ine ulaşılabilirdiği görülmüştür. Sebep olarak kooperatifçilikten üyelere çok az gelir kalması ve bu tür bir çalışmaya dini inancın karşı olması gösterilmiştir¹⁶⁹.

b6. 17 Kasım 1956 Tarihli Karar: BKP MK Politbürosu 17 Kasım 1956 tarihinde bir toplantı yapmıştır¹⁷⁰. Bu toplantıya katılan Politbüro üyelerinden Enço Staykov Müslüman Pomak Türklerinin siyasal ve kültürel durumlarının geliştirilmesi için yapılan faaliyetler hakkında bir rapor sunmuştur. Bu rapora göre; Bulgaristan'daki Pomak Türklerinin nüfusu 130 binden fazladır¹⁷¹. Bunların büyük çoğunluğu Rodoplarda yaşamaktadır. Halk iktidarı bölgenin geri kalmışlığını sona erdirmek, eğitim ve kültürel seviyelerini geliştirmek için çalışmaktadır. Ancak “Kültür Devrimi'ni” Pomak Türkleri üzerinden gerçekleştirmektedir. Ancak çalışmalar yetersiz

¹⁵⁷ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 124.

¹⁵⁸ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 118 – 119.

¹⁵⁹ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 114 – 116.

¹⁶⁰ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 109 – 110.

¹⁶¹ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 104.

¹⁶² Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 117.

¹⁶³ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 107 – 108.

¹⁶⁴ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 105.

¹⁶⁵ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 97.

¹⁶⁶ Ts. D. A., f. 1, op. 5, a. e. 198, l. I – II, 1 – 42.

¹⁶⁷ Ts. D. A., f. 1, op. 5, a. e. 198, l. 2.

¹⁶⁸ Büksenşüti, *age.*, s. 83.

¹⁶⁹ N. Mizov, *İslamit i İslamizatsiya*, Sofya, 1989, s. 172.

¹⁷⁰ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 1, 7 – 17.

¹⁷¹ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 7.

kalmış, BKP ve bölge komiteleri buralarda başarısız olmuşlardır. Pomak Türkleri halen Türklük bilincini korumakta ve Türkiye'ye göç etmek istemektedirler¹⁷². Bu halkın kendilerini Bulgar hissetmeleri, Bulgarlardan ayrı olmadıklarını düşünmeleri ve Sosyalist yapılanma içerisinde olmaları için BKP MK Politbürosu en üst düzeyde sorumluluk almalıdır¹⁷³. Ayrıca;

BKP Pomak Türklerinin yaşadığı bölgelerde kurslar açmalı, yerel halk ile çocuklarının eğitimini sağlamalı, okul ve yurt binaları yapmalıdır¹⁷⁴.

BAN'a bağlı Tarih Enstitüsü Pomakların tarihi hakkında araştırmalar yapmalı, kitaplar yayınlamalıdır.

Pomakların aslen Bulgar olduğuna dair, bilim kuruluşları yanında gazeteler de yayınlar yapmalıdır.

Kültür Bakanlığı Pomakların geçmişi ve şimdiki hayatı ile ilgili kültürel ve sanatsal faaliyetlerde bulunmalı, filmler çekmelidir.

Milli Eğitim Bakanlığı bu halkın eğitim seviyesini arttırmak için gerekli tedbirleri almalıdır.

Ekonomi ve Tarım Bakanlıkları tarım ve hayvancılığın Pomak Türklerinin yaşadığı bölgelerde geliştirilmesi ve ticaretin artırılması için çaba sarf etmelidir¹⁷⁵.

Enço Staykov'un bu önerileri dikkate alınmış ve Pomak Türklerinin Bulgar toplumu ile kaynaştırılmaları için gerekli çalışmalar başlatılmıştır.

Diğer taraftan Pomak Türklerinin kooperatifleşmeye karşı olmasını İslam dinine bağlayan BKP MK Politbürosu 26 Aralık 1957'de yeni kararlar almıştır. Bu kararlarla Pomaklar ve diğer Bulgaristan Türklerine yönelik ateizm propagandası başlatmış, öncelikli olarak Komünist Partisine üye Türklere kurslar verilmiş, okullara ateizm dersleri konmuş ve Sofya'daki Yüksek Parti okulundaki öğretim üyeleri tekrar eğitimden geçirilmiştir¹⁷⁶. Ayrıca Müslüman azınlığı ile ilgili çalışan BKP elemanlarına yönelik bir dizi konferanslar düzenlenmiştir. Bu konferanslar daha sonraları Bulgaristan Türklerine yönelik "Zorla İsim Değiştirme" politikalarının uygulanmasına da hazırlık olmuştur¹⁷⁷.

Pomak Türklerinin Bulgar halkı ile kaynaştırılması ve tek bir halk yaratılması doğrultusunda bir dizi kararlar alınmış¹⁷⁸, Pomak Türklerindeki Bulgar halkından belirgin bir şekilde ayrılan Türk ve Müslüman olma kimliğinin ortadan kaldırılması yoluna gidilmiştir. BKP

¹⁷² Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 8.

¹⁷³ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 8.

¹⁷⁴ Tsv. Monov, "Prosvetnoto Delo Sred Bılgarite s Mohamedanska Vyara v Rodopski Kray Prez Godinite na Narodnata Vlast (1944-1968)", *Rodopski Sbornik*, T.3, 1972, s. 26.

¹⁷⁵ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 9-16.

¹⁷⁶ Mizov, *age.*, s. 180.

¹⁷⁷ M. Beytullov, "Kulturniyat Vızhod na Bılgarskite Turtsi pri Usloviyata na Sotsializma", *İzvestiya na İnstıtuta po İstoriya pri Tsentralniya Komitet na BKP*, 40, Sofya 1979, s. 208.

¹⁷⁸ İlker Alp, "Bulgarların Pomak Türkleri (Kıpçaklar-Kumanlar) Politikası", *Dıyanet*, c. 29, S. 2, Ankara Nisan-Mayıs-Haziran 1993, s. 80.

MK Politbüro üyesi Penço Kubadinski'nin 1959'da yapmış olduğu bir konuşmada bu unsurlar tekrarlanmıştır. Bulgaristan yönetimince “Kültür Devrimi” anlayışı çerçevesinde ortadan kaldırılmaya çalışılacak ve “Zorla İsim Değiştirme” kampanyası dâhil Sosyalist rejimin yıkıldığı 10 Kasım 1989 yılına kadar sürecek olan¹⁷⁹ bu unsurlar;

a-İslamiyet inancı,

b-Sünnet yapılması,

c-Fes ve feracelerin kullanılması¹⁸⁰ olarak belirlenmiştir.

b7. 5 Nisan 1962 Tarihli Karar: BKP MK Politbürosu 5 Nisan 1962'de bir toplantı yapmış, “A. 101” numaralı kararları almıştır¹⁸¹. Bu toplantıda yapılan konuşmalarda Bulgaristan'daki Tatar, Roman ve Pomakların gittikçe Türkleştikleri dile getirilmiştir. Komünizmin gelmesinden sonraki yıllarda yeni yönetim azınlıkların yaşadıkları bölgelere gerekli yardımları yapmış olmasına rağmen bunlar yeterli olmamış, İslamiyet'in ve Türk isimlerinin etkisiyle Türklük bilinci artmıştır. Artmaya da devam etmektedir. Mesela; Son tespitlere göre Pomaklarla birlikte 10 binden fazla Tatar ve 130 binden fazla Roman kendilerini Türk olarak kaydettirmişlerdir¹⁸². Pomak Türkleri diğer Türklerle sosyal ilişkiler kurmuşlar, onların yaşadıkları bölgelere gitmeye ve karşılıklı evlilikler kurmaya başlamışlardır¹⁸³. Aralarında sürekli Türkçe konuşmaları Roman, Tatar ve Pomakların Türkleşmesini hızlandırmıştır. Bu durumun önüne geçilmesi için bazı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Buna göre;

Bulgaristan Devleti bütün kamu kurum ve kuruluşları ile ülkesindeki azınlıkların Türk propagandasından etkilenmemesi için gerekli siyasal – ideolojik tedbirleri almalıdır.

Adalet Bakanlığı, anayasanın 16. maddesine dayanarak farklı din ve milliyetin Bulgar halkı ile kaynaşmaya engel olmadığını, Bulgarlarla evlendiğinde eşlerin milliyetlerini değiştirme mecburiyeti bulunmadığını, doğan çocuklarını ebeveynleri isterse Bulgar olarak kaydedebileceklerini, yine isterlerse mahkemeye gitmeden ad ve soyadlarını değiştirerek kendilerini Bulgar yazdırabileceklerini, bu haklardan özellikle Pomakların da faydalanabileceklerini anlatmalıdır¹⁸⁴.

Pomak Türklerinin ve Romanların diğer Türklerin yaşadıkları yerlere gidip yerleşmeleri engellenmelidir.

Eğitim ve Kültür Bakanlıkları Roman, Tatar ve Pomak Türklerinin Türkçe öğrenmelerini yasaklamalı, okullardaki Türkçe öğretmenleri uzaklaştırılmalı ve çocukların Bulgarca öğrenmeleri sağlanmalıdır.

¹⁷⁹ Gruev vd., *age.*, s. 29.

¹⁸⁰ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 5, a. e. 378, l. 60-61.

¹⁸¹ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 6, a. e. 4749, l. 1, 11-17.

¹⁸² *Ts. D. A.*, f. 1, op. 6, a. e. 4749, l. 12.

¹⁸³ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 6, a. e. 4749, l. 12.

¹⁸⁴ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 6, a. e. 4749, l. 13.

Savunma Bakanlığı Tatar ve Pomak Türklerine komünist terbiye vermelidir¹⁸⁵.

Bulgar Ortodoks Kilisesi tarafından oluşturulacak bir komite müftülerin ve hocaların Türkleştirme yönündeki faaliyetlerini engellemeli, dini bayram ve törenlerde Türklerin Tatar, Roman ve Pomakların yaşadığı bölgelere gitmeleri önlenmelidir.

BAN Bulgaristan'ın her tarafına farklı uzmanlıkları olan bilim adamlarını görevlendirmeli, bu azınlıkların aslen Bulgar olduklarını, Osmanlı zamanında asimile edildiklerini anlatmalıdır¹⁸⁶.

BAN'a bağlı Bulgaristan Tarih Enstitüsünde "Pomak Tarihi" adıyla bir bölüm açılmalıdır.

BKP MK "Propaganda ve Ajitasyon" bölümü bir komisyon kurmalı ve Pomakların komünist sorumlulukları ve milli bilinçleri ile ilgili araştırmalar yapmalıdır¹⁸⁷.

BKP MK Politbürosu Tatar, Roman ve Pomak Türklerine yönelik alınan kararlarla bu azınlıkların, asıl kalabalık azınlık olan Bulgaristan Türklerinden koparılması ve uzaklaştırılması için gayret göstermiştir¹⁸⁸. Bu kararlar da daha sonraki "Zorla İsim Değiştirme" operasyonuna örnek teşkil etmiştir¹⁸⁹.

Bulgaristan'daki Pomak Türkleri isimlerinin Bulgar isimleri ile değiştirilmesi konusunda XX. yüzyıl boyunca baskı görmüşlerdir¹⁹⁰. Özellikle BKP yönetimi yukarıda bahsettiğimiz kararlar çerçevesinde Pomak Türklerinin isimlerinin değiştirilmesine yönelik iki defa kampanya başlatmıştır¹⁹¹.

Kampanyaların ilki BKP MK Politbürosunun 5 Nisan 1962 yılında aldığı kararlardan sonra uygulamaya konmuştur. Bu çerçevede BKP MK Sekreterlerinin katıldığı 6 Mart 1964 tarihli toplantıda "Bulgar Müslümanları" sorunu konuşulmuştur. Toplantıda "İdeolojik Sorunlar" Sekreteri Mitko Grigorov eski ve geri kalmış örf ve adetler ile dinî fanatizmin kaldırılmasını, Türk isimlerinin Bulgar isimleri ile değiştirilmesini istemiştir¹⁹². Bunun üzerine yapılan çalışmalar sonucu Paşmaklı (Smolyan) bölgesi Komünist Parti yönetimi 9 binden fazla Pomak Türkünün ismini değiştirmiştir¹⁹³.

22 Mart 1964'te Gotse Delçev'de Blagoevgrad Parti Komitesi ileri gelenleri ile Bölge Komitesinden yetkililerle yapılan görüşmede Yakaruda ve Belitsa köylerinde isim değiştirmelerin tamamlandığı, bu yapılanların Komünist Parti tarafından desteklediği ve daha sonrakilere örnek

¹⁸⁵ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 4749, l. 16.

¹⁸⁶ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 4749, l. 16.

¹⁸⁷ Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 4749, l. 17.

¹⁸⁸ Alp, *Pomak Türkleri...*, s. 62. Çınar, *age.*, s. 130.

¹⁸⁹ Büksensüti, *age.*, s. 84.

¹⁹⁰ Büksensüti, *age.*, s. 97.

¹⁹¹ Çınar, *age.*, s. 130.

¹⁹² Evgeniya İvanova, *Othvirlenite "Priobşteni" ili Protsetsit, Nareçen "Vızroditelen", (1912-1989)*, İnstitut za İztoçnoevropeyska Humanitaristika, Sofya 2002, s. 73-80.

¹⁹³ Petür Dülgerov, *Razpnati Duşi, Moyata İstina za Vızroditelniya Protsets Sred Bilgarite Mohamedani*, İz. Hristo Botev, Sofya 2000, s. 27.

olmasının istendiği, açıklanmıştır¹⁹⁴. Bu dönemde ne kadar Roman’ın ve Pomak Türkünün isimlerinin değiştirildiği bilinmemektedir¹⁹⁵.

b8. 9 Nisan 1964 Tarihli Rapor: Blagoevgrad bölgesinde yaşayan Pomak Türklerinin isimlerinin zorla değiştirilmesi üzerine başlayan tepkiler sebebiyle BKP MK Politbürosu bir komisyon kurmuştur. Bu komisyon Todor Jivkov’un bilgisi dâhilinde bölgedeki olaylar hakkında bir rapor hazırlamıştır¹⁹⁶. Rapora göre; isim değiştirmelere öncelikli olarak BKP’ye üye olan Pomak Türklerinden başlanmıştır. Onlardan halka örnek olmaları, bu konuda önderlik etmeleri ve Bulgar isimleri almaları istenmiştir. Ayrıca kampanyanın yürütülmesi için komisyonlar kurulmuş, bu komisyonlarda belediye yetkilileri ve polisler görev almışlardır. Pomak Türklerinden tepki geleceği tahmin edildiğinden tatbikat adı altında ordunun bazı bölümleri bu bölgelerde hazır tutulmuştur¹⁹⁷. Yine de isim değiştirmelerin baskı ve zorla yapılmadığı imajı verilmeye çalışılmıştır¹⁹⁸.

Kararın uygulamaya konmasından sonra Blagoevgrad’a bağlı bazı köylerde bu uygulamaya karşı tepkilerin başladığı ve gittikçe arttığı görülmüştür¹⁹⁹. Özellikle Pomak Türklerinin yaşadığı Ribnevo, Avramovo, Gospodin ve Buntseva köylerinde yapılan baskılara karşı çıkmıştır. Bulgar yönetimi polis ve ordu birlikleriyle isimleri değiştirmeye başladığında köy halkı yolları barikatlar kurarak kapatmıştır²⁰⁰. Halk askeri birliklerin havaya ateş etmesine rağmen dağılmamıştır. Köydeki Bulgar asıllı öğretmenleri kovmuşlar, yerlerine Türk öğretmen istemişlerdir. Ayrıca civardaki diğer Pomak köylerine de durum ile ilgili haber göndermişlerdir. Bu olaylar üzerine Komünist Parti bir dizi toplantı yapmış, ne gibi tedbirlerin alınacağı tartışılmış, kesin olmamakla birlikte Todor Jivkov’un isteği üzerine isim değiştirmelerden vazgeçilerek eski nüfus cüzdanlarının iade edilmesi kararlaştırılmıştır²⁰¹. Bu karar değişikliğine gidilmesindeki temel sebebin, yapılan baskıların Pomak Türklerini Bulgaristan Türklerine daha fazla yakınlaştırması olduğu tahmin edilmektedir. Zaten isim değiştirme uygulaması sonlandırılmamış, sadece ertelenmiştir.

b9. 17 Temmuz 1970 Tarihli “549” Sayılı Karar: Pomak Türklerine yönelik ikinci isim değiştirme kampanyası BKP MK Sekreterliğinin anılan tarih ve sayılı kararı ile başlatılmıştır²⁰². “Gizli tedhiş ile milliyet ve din değiştirme kararı” olarak bilinen bu uygulamalar Pirin, Rodop,

¹⁹⁴ Büksenşüti, *age.*, s. 98.

¹⁹⁵ Büksenşüti, *age.*, s. 98.

¹⁹⁶ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 6, a. e. 5454, l. 20-39.

¹⁹⁷ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 6, a. e. 5454, l. 20.

¹⁹⁸ Büksenşüti, *age.*, s. 99.

¹⁹⁹ S. Trifonov, “Strogo Poveritelno”, *Pogled*, br.18, 6.5.1991 ve br. 19, 13.5.1991, s. 10.

²⁰⁰ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 6, a. e. 5454, l. 24.

²⁰¹ Büksenşüti, *a .g. e.*, s. 99.

²⁰² Alp, *Bulgarian Atrocities...*, s. 133. Memişoğlu, *Stranitsi ot...*, s. 41.

Deliorman ve Dobruca bölgelerinde yaşayan Pomak Türklerine yönelik yapılmıştır²⁰³. Bu kararların gerekçesinde Pomakların gittikçe Türkleştiği, isimlerini Türk isimleri olarak koymaya devam ettikleri, Türk halkından oldukları bilinci ve duygusunun arttığı, asimile edilmeleri amacıyla evlendirildikleri Bulgar kızlarını Türkleştirdikleri, İslam dinine daha fazla bağlandıkları ve Türklerle birlikte Türkiye'ye göç etmek istedikleri belirtilmiştir²⁰⁴. BKP MK Sekreterliğinin söz konusu kararı doğrultusunda Rodoplarda ve Pirin Makedonya'sındaki Pomak Türkleri zorla Bulgarlaştırılmaya başlanmıştır²⁰⁵. Bu çerçevede 3 Ağustos 1970'te Rodopların bölge merkezi olan Paşmaklı Komünist Partisi Bölge Komitesi bir toplantı yapmıştır²⁰⁶. Toplantıda Filibe Komünist Partisi Birinci Sekreteri üç arkadaşı ile birlikte bir önerge vermiş, bölgedeki Pomak Türklerinin "Slav-Bulgar" yapılmasını istemiştir²⁰⁷. Böylece Pomak Türklerinin isimlerinin değiştirilmesi aynı yıl Paşmaklı'da başlatılmış; 1971 ve 1972 yıllarında Madan, Rudozem, Zlatograd, Devin ve Dospat taraflarına yayılmıştır²⁰⁸.

Bu arada Türkiye ile Bulgaristan arasında "Parçalanmış Ailelerin Birleştirilmesi" amacıyla 1968 yılında imzalanan ikili antlaşma gereğince göç devam etmektedir. Bulgaristan Türkleri ile birlikte hareket eden Pomak Türklerinin Türkiye'ye göç etmesi engellenmek istenmiştir. Dolayısıyla Pomakların yaşadığı bölgelerde tedbirler alınmaya, her fırsatta Bulgar millî duygusu aşılarmaya çalışılmıştır²⁰⁹. Pomak Türklerinin askerlik sırasında bile, millî bilinçleri gelişir düşüncesiyle, Türklerle bir araya gelmeleri yasaklanmıştır. Karışık evliliklerden doğan çocuklara Bulgar ismi verilmesi, erkek çocukların sağlık kuruluşları dışında sünnet edilmelerinin önüne geçilmesi istenmiştir. Komünist Partinin propagandasını yapan gazete ve dergilerin çıkarılmasına destek olunmuş, buralarda İslamiyet'in eleştirilmesine izin verilmiştir. Ayrıca Türkiye'ye yönelik göç arzusu ve sevgisinin kırılması için Türkiye'yi kötüleyici makaleler yayınlanmasına destek olunmuştur. Pomak Türklerinin asimilasyonu için ne gerekiyorsa yapılmış, propaganda ve diğer faaliyetler ülke çapında genişletilmiştir. 1970 kararlarına ve uygulamalarına Türkiye'nin sessiz kalması üzerine²¹⁰, Bulgaristan'daki Pomak Türklerinin isimlerinin değiştirilmesi ve Bulgarlaştırılmaları 1974 yılına kadar devam etmiştir.

Bulgaristan yönetimi bu doğrultudaki kararların uygulanmasını Bulgar ordusu ve polisine bırakmıştır. Özellikle 1972 yılının Mart, Mayıs, Haziran ve Eylül aylarında çok fazla zulümler

²⁰³ *Rodop-Bulgaristan Türkleri Tarihten Siliniyor Mu?* Rodop-Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Tarih Yayınları Serisi, S.3, İstanbul Mayıs 1976, s. 25.

²⁰⁴ S. Trifonov, "Strogo Poveritelno", *Pogled*, br.19, 13. 5. 1991, s. 10.

²⁰⁵ İsmail Selimoğlu vd., *İnsanlığın Yüz Karası Bulgar Mezalimi ve Bulgaristan'daki Vakıf Eserleri Camilerimiz*, Önder Matbaası, Ankara 1989, s. 6.

²⁰⁶ Alp, *Belgelerle ve Fotoğraflarla...*, s. 185.

²⁰⁷ Cevad, *age.*, s. 170.

²⁰⁸ Gruev vd., *Vizroditelniyat Protses...*, s. 67.

²⁰⁹ Büksenşüti, *age.*, s.101.

²¹⁰ Halaçoğlu, "Bulgar Mezalimi"..., s. 3813.

yapılmıştır²¹¹. “Bulgarlaştırma” projesinin yeterli başarıyı elde edememesi üzerine BKP Parti Komitesi Sekreteri Venelin Kotsev ve İçişleri Bakanı Angel Tsanev Mart ayının 13’ünü 14’üne bağlayan gece bir emir yayınlamıştır. Bu emre binaen Paşmaklı, Pazarcık, Blagoevgrad, Kırcaali, Plovdiv ve Haskovo’da konuşlanmış bulunan ordu ve polis birlikleri Pomak Türklerinin bulunduğu bütün köy ve kasabaları ablukaya almıştır. Daha sonra bu yerleşim birimlerinin merkezlerine erkek, kadın, çocuk ve ihtiyarlar toplatılmış; kendileri dâhil anne ve babalarının isimlerini, hiçbir baskıya gerek kalmadan, değiştirmeleri söylenmiştir²¹². Kabul etmeyenlerin üzerine özel eğitilmiş köpekler salıverilmiş, insanlara ateş edilmiştir. Aynı gece Paşmaklı, Pazarcık ve Blagoevgrad bölgesindeki Pomak Türklerinin yaşadığı tüm kasaba ve köylerde de mezalimler yapılmıştır.

Keza dağlık alanlarda bulunan köylere de gidilmiş, buralarda da baskı ve zulümler yapılmış, camilerin talan edilmesi olayları yaşanmıştır. Mesela; 14 ile 18 Mart 1972’de Paşmaklı, Dospat, Nevrokop ve Dövlën’e bağlı köylerde zorla Hristiyanlaştırmalar olmuştur²¹³. Bu bölgelerde kanlı arbede yaşanmış, motorize birlikler ve tanklarla gelen Bulgar güçleri Pomak Türklerinin üzerine yürümüş²¹⁴, binlercesini öldürmüştür²¹⁵. Yine isimlerini değiştirmeye razı olmadıkları için Dospat’ta 278, Barotin’de 315, Trigrad’da 194 Pomak Türkü katledilmiştir²¹⁶. Baskılara dayanamayan Pomak Türkleri Rodop dağlarına kaçıp sığınmışlardır²¹⁷. Bunun üzerine Bulgaristan silahlı kuvvetleri Bulgar İstihbarat Teşkilâtından aldıkları emirle ormanlara sığınmış olan bu Türkler üzerine zehirli gaz sıkılmış, binlercesinin ölümüne yol açmıştır²¹⁸.

Olaylardan sonra sadece Samokov ovasında 131 ceset bulunmuştur²¹⁹. Sağa sola atılanlar dışında dere, göl ve barajlarda da cesetlere rastlanmıştır. Dospat barajına, suyun yüzeyine çıkmamaları için taşlarla bağlanan 1.850 Pomak Türkünün atıldığı tespit edilmiştir²²⁰. Blagoevgrad bölgesinde de, “Bulgarlaştırma” projesi çerçevesinde, baskı ve zulümler yapılmıştır. BKP Bölge Komitesi yetkilileri gerekli talimatları asker ve polisler vermişler, bizzat yardımcı olmuşlardır. 11 Mayıs 1972’de Belitsa, Kraışta, Yakoruda, Avramovo gibi köylerde Bulgarlaştırmaya direnen Pomak Türklerinden 385’i öldürülmüştür²²¹.

²¹¹ Memişoğlu, *Stranitsi ot...*, s. 42.

²¹² Memişoğlu, *Stranitsi ot...*, s. 42.

²¹³ *Rodop-Bulgaristan Türklüğü Faciasının İç Yüzü*, Rodop-Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Tarih Yayınları Serisi, S.2, İstanbul Mart 1976, s. 29-30.

²¹⁴ Alp, *Bulgarian Atrocities...*, s. 136.

²¹⁵ Selahaddin Yıldız, “Bulgaristan Türkleri”, *Bulgaristan’daki Müslüman Türklerin Dramı*, (Haz.) Abdurrahim Dede, Türkiye-Suudi Arabistan Dostluk ve Kültür Derneği İstanbul Şubesi Yayınları, İstanbul 1985, s. 52.

²¹⁶ H. Yıldırım, “Rodoplardaki Son Türk Katliamının İçyüzü (13-14 Mart 1972)”, *Türk Kültürü*, Yıl XI, Sayı 122, Ankara Aralık 1972, s. 99-100.

²¹⁷ Baydar, *agm.*, s. 1767.

²¹⁸ Alp, *Belge ve Fotoğraflarla ...*, s. 192.

²¹⁹ Ahmet Kayihan, “Rodoplar Neresidir”, *Türk Dünyası*, Yıl 1972, Sayı 27, İstanbul, s. 31.

²²⁰ Alp, *Belge ve Fotoğraflarla ...*, s. 192.

²²¹ Hüseyin Memişoğlu, *Bulgarian Oppression in Historical Perpective*, Devran Matbaası, Ankara 1989, s. 26.

18 Mayıs 1972'de Yakoruda ve civar köylerde isimlerini Bulgar isimleri ile değiştirmedikleri için 30 Pomak genci katledilmiştir²²². Gotse Delçev şehri ve köylerinde yaşayan Pomak Türkleri de zorla Bulgarlaştırma operasyonuna maruz kalmışlardır. 11 Eylül 1972'de Gotse Delçev'e bağlı Singirt, Poriça, Petrolik, Lübenikovo, Ognyanovo, Ribnovo, Kornitsa, Kovaçevitsa, Dryanovo, Dövlén, Slašten, Gorno Osenovo, Dolno Osenovo, Babyak, Yakoruda ve Avramovo köylerindeki Pomak Türkleri dövülmüş, işkence görmüş ve öldürülmüşlerdir²²³. 15 Eylül 1972'de Gotse Delçev şehir meydanına getirilen iki bin Pomak Türküne baskı ve zulümler yapılarak "gönüllü olarak Türk isimleri yerine Bulgar isimleri aldıklarına dair" dilekçeler imzalamaları istenmiş, verilen süre içinde imzalamayanlara dayak atılmıştır²²⁴.

İkinci isim değiştirme kampanyası ilkinden çok daha fazla tepkiye sebep olmuş, başta uluslararası insan hakları ile ilgilenen kuruluşlar olmak üzere dünya ve Türk kamuoyunun dikkatini çekmiştir. Yerel, ulusal ve uluslararası basında olaylarla ilgili bilgiler yer almaya başlamıştır. Bu haberlere göre, Güney Rodoplarda yaşayan Pomakların nüfus cüzdanlarını getirip teslim etmeleri, yerlerine Bulgar ismi yazılmış yenilerini almaları istenmiş ve bu istek silah zoruyla yapılmıştır. Hatta birçok köydeki nüfus cüzdanı değiştirme uygulamalarına tanklar eşliğinde ordu birlikleri de katılmıştır²²⁵. Eski nüfus cüzdanı ile gelenlere bürokraside zorluklar çıkarılmış, yenisi ve Bulgar ismiyle olmayan nüfus cüzdanı sahiplerine emekli maaşları verilmemiş, çalışanların aylıkları ödenmemiştir. Banka hesaplarına el konulmuştur. Keza sabıka kaydı olmadan yeni işe girilemediğinden, çalışabilmek için ilgili kişinin yeni Bulgar ismiyle bu belgeyi alması istenmiştir²²⁶. Bunların dışında çok daha sert tedbirler alınmış, ölümlere varan uygulamalara rastlanmıştır. Mesela; isim değiştirmelerin devam ettiği 1971 yılında iki Pomak Türkü ölüme mahkûm edilmiş, başka iki kişi on beş yıl hapse çarptırılmıştır. Yapılanları protesto etmek amacıyla Sofya'ya giden bir grup Samokov'da durdurulmuş, üzerlerine açılan ateş sonucu iki kişi ölmüş, elli kişi de yaralanmıştır²²⁷.

1964 yılındaki baskılarda da görüldüğü gibi Kornitsa ve Ribnovo köylerinde yeniden ayaklanmalar olmuş, Pomak Türklerinden bazıları öldürülmüştür. Polis ve ordu birlikleri Pomak köylerini tek tek gezip baskı yapmışlar, ellerindeki listelerden Bulgar ismi seçmelerini istemişlerdir. Kabul etmeyenlerden yüzlercesi tutuklanmış, beş yüz kadarı "Belene" adasındaki hapishaneye gönderilmiştir²²⁸. Breznitsa, Kornitsa ve Lijnitsa köylerinde de isim değiştirmelere

²²² Memişoğlu, *Stranitsi ot...*, s. 44.

²²³ Memişoğlu, *Stranitsi ot...*, s. 45.

²²⁴ *Tanım*, Haziran 1986, Sayı 83, s. 35-36.

²²⁵ Büksensüti, *age.*, s. 103.

²²⁶ Y. Konstantinov, G. Alhang, B. Iгла, Names of the Bulgarian Pomaks.-In: Nordlyd 17 (1991), p. 25'ten aktaran Büksensüti, *age.*, s. 103.

²²⁷ Bu ve başka diğer örneklerle ilgili bk.: Amnesty International: Bulgaria, s.27, RFE Bulgarian Situation Report, 5, 21. 2. 1973, s. 4, RFE Bulgarian Situation Reports,13, 28.4.1976, s. 7'den aktaran Büksensüti, *age.*, s. 104.

²²⁸ Büksensüti, *age.*, s. 104.

tepki olmuş, Pomak Türkleri Ocak-Mart 1973 tarihleri arasında karşı eylemler yapmışlardır. Bulgaristan Devleti’nden;

a-Türk olduklarının tanınması,

b-Çocuklarının okullarda Türkçe eğitim görmesi,

c-Türk isimlerinin değiştirilmesinden vazgeçilmesini istemişlerdir²²⁹.

Yerel makamların son isteklerini kabul etmesine rağmen 28 Mart’ta bizzat İçişleri Bakanı Angel Tsanev’in öncülüğünde harekete geçen Bulgar güvenlik güçleri Kornitsa köyünü basarak eylemleri sonlandırmışlar; beş kişiyi öldürmüş, onlarcasını da yaralamışlardır. Dokuz kişi çeşitli hapis cezalarına çarptırılmış, 17 aile ile 19 erkek eylemci sürgün edilmiştir²³⁰. 1972-1974 yıllarında, aralarında 200 bin Bulgaristan Türkünün de bulunduğu Pomak Türklerinin isimleri değiştirilmiştir²³¹. Bulgaristan yönetimi yapılan bu etnik, dinî ve kültürel soykırıma bilimsel gerekçe hazırlamak amacıyla Bulgaristan Bilimler Akademisi’ne bir rapor hazırlatmış ve burada “*bütün Bulgar Türklerinin aslı Bulgar’dır. Bunlar zorla Müslüman yapılmışlardır. Bunların damarlarından Bulgar kanı akmaktadır*” ifadelerinin yer almasını sağlamıştır²³².

b10. Mayıs 1984 Tarihli Tek Bir Sosyalist Millet Yaratılması Kararı: BKP MK Politbürosunun Bulgaristan’daki Pomak Türklerinin asimilasyonuna yönelik aldığı kararlar çerçevesinde isim değiştirme operasyonunun 1978’de sonuçlandığını belirtmek mümkündür. Ancak, başta Sofya olmak üzere bazı şehirlerde isimleri değiştirilmeden kalmış bazı Pomak Türkleri olduğu, bunların da 1984 yılının Aralık ayından başlamak üzere 1985 yılının ilk aylarında bitirilen ve Bulgaristan’daki Türklerin tamamını kapsayan “Zorla İsim Değiştirme” operasyonu sırasında gözden kaçmadıkları ve gereğinin yapıldığı düşünülmektedir. Yani totaliter rejim Pomak Türklerinin de isimlerini Bulgar-Hristiyan isimleri ile değiştirmiş; dinî törenlere katılmalarını, örf ve adetlerini yerine getirmelerini, giyim tarzlarını, sünneti, millî kıyafetlerini ve Türkçe konuşmalarını yasaklamıştır²³³.

BKP MK Politbürosunun Mayıs 1984’te düzenlediği geniş katılımlı toplantıya Todor Jivkov katılmış ve bir konuşma yapmıştır²³⁴. Jivkov bu konuşmasında Bulgaristan’daki etnik farklılığı gidermek ve milli birliği sağlamak gerektiğini söylemiş, bunun için bazı tedbirlerin alınmasını istemiştir²³⁵. Azınlıklardan özellikle Türklerin ve Romanların diğer Bulgar vatandaşları

²²⁹ Yalimov, *age.*, s. 382.

²³⁰ Yalimov, *age.*, s. 383.

²³¹ Yılmaz, *age.*, s. 116. İbrahim Karahasan Çınar 1970-1974 arası 220 bin Pomak Türkünün isminin değiştirildiğini yazmaktadır. *Etniçeskite Maltinsiva...*, s. 131.

²³² Fikret Karaman, “Balkan Ülkelerinin Tarihi Akışında Dinlerin Rolü ve Özgürlükler”, *Godişnik na Vişşiya İşlyamski İnstitut*, (Ed.) Sefer Hasanov, Vişş İşlyamski İnstitut, Sofya 4/2012, s. 79.

²³³ Karamihova, “Emigratsiyata ot Rodopite...”, s. 33.

²³⁴ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 67, a. e. 3090, l. 44-49.

²³⁵ *Ts. D. A.*, f. 1, op. 67, a. e. 3090, l. 44.

ile kaynaşmaları için bir dizi ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve ideolojik projenin hayata geçirilmesini tavsiye etmiştir²³⁶.

8 Mayıs 1984'te yapılan bir başka BKP MK Politbüro toplantısında²³⁷ Jivkov konuyu tekrar gündeme taşımış ve Bulgaristan'daki Türklere yönelik politikayı tanımlarken “Türk Sorunu” tabirini kullanmıştır²³⁸. Bu toplantıya katılan konuşmacılar, bir öncekinde olduğu gibi, Bulgaristan'da “Tek Milletli Sosyalist Toplum” yaratılmasına inandıklarını söylemişler ve bu doğrultuda çalışmaya devam edilmesini dile getirmişlerdir²³⁹.

Bulgaristan'ın Pomak Türklerine yönelik başlattığı ve yıllarca devam ettirdiği isim değiştirme uygulamalarına Bulgaristan genelinde yaşayan bütün Romanları ve Türkleri dâhil etmesi, bir azınlığın topyekûn asimile edilmesine yöneliktir²⁴⁰. Fakat bu politikanın ters tepmesiyle, Türk azınlığın Bulgar halkı ile entegre edilmesi arzusu onarılamaz bir hal almıştır. Üstelik henüz “Zorla İsim Değiştirme” operasyonunun sonuçları hakkında siyasal ve etnik bakış açılarıyla analizler yapılmamış, çok yönlü ve bilimsel araştırmalara gidilmemiştir²⁴¹.

Yıllar sonra, Bulgaristan'daki siyasal rejimin değişmesi ve göreceli de olsa özgürlük gelmesi üzerine Pomak Türklerinin yaşadığı bölgede bir anket yapılmıştır. Pomak Türkleri kendilerine yöneltilen sorulara “artık özgürlük var” düşüncesiyle cevap vermişler, geçmişte yaşananları anlatmışlardır. Bu anketten 1971-1972 yıllarında Pomak Türklerine yapılan “Zorla İsim Değiştirme” uygulamalarının hafızalarda halen canlılığını koruduğu anlaşılmaktadır²⁴². Hatta 1964 yazındaki baskı ve zulümler dahi hatırlanmakta²⁴³, acı anılar şeklinde Pomak Türkleri tarihine aktarılmaktadır.

²³⁶ Ts. D. A., f. 1, op. 67, a. e. 3090, l. 47-48.

²³⁷ Ts. D. A., f. 1, op. 67, a. e. 3090, l. 58-139.

²³⁸ Ts. D. A., f. 1, op. 67, a. e. 3090, l. 58.

²³⁹ Ts. D. A., f. 1, op. 67, a. e. 3090, l. 59-84.

²⁴⁰ Georgieva, “Vrızkı na Sıvmestimost i Nesıvmestimost ...”, s. 145.

²⁴¹ İvanka M. Jivkova, *Duşevnost na Turskoto Naselenie v İztoçnite Rodopi i v Plovdiv, Neverbalnoto Obştuvane na Turskoto Naselenie ot İztoçnite Rodopi*, İK. “KOTA”, Sofya 2008, s. 29.

²⁴² *Prava na Maltsinstvata, Mejduetniçeski i Mejdureligiozni Otnoşeniya v Obştini Sıs Smeseno Naselenie, Obştina Garmen, Obştina Ruen*, (Ed.) İva Kürkçüeva-Evgeniya Troeva Grigorova-Tsvetanka Bonçeva Luçeva-Maya Koseva-Donka Dimitrova, “İMİR”, Sofya 2008, s. 28-29.

²⁴³ *Prava na Maltsinstvata...*, s. 29, dipnot 12.

Sonuç

Bulgaristan’daki Pomak Türkleri, diğer Balkan devletlerinin sınırları dâhilinde yaşayan kardeşleri gibi Müslümandırlar ve Türk asıllıdırlar. Rodoplar, Pirin ve Makedonya bölgesine yerleşmişler, buraları yurt bellemişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu’nun altı yüzyıla yakın bir süre hüküm sürdüğü Balkan coğrafyasında dil, din, mezhep ve milliyet ayırımı yapılmamış, Müslüman ve Hristiyan topluluklar huzur ve refah içerisinde yaşamışlardır. Müslüman Pomak Türkleri de bu hoşgörü ve yaklaşım tarzından faydalanmışlardır. Ancak, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile Balkanlardaki hâkimiyeti gittikçe azalan ve buralardan çekilmeye başlayan Osmanlı Devleti’nden sonra Pomak Türkleri çeşitli baskı ve zulümlerle karşı karşıya kalmışlardır. Osmanlı-Rus Savaşı’nın getirdiği kargaşa Türk halkının katliama uğramasına ve bölgeyi terk etmesine yol açarken Pomak Türkleri de aynı kaderi paylaşmışlardır. Rus askerleri ve Bulgar çetecileri bu halkın da evlerini yağmalamış, yakmış, yıkmış; zorla Hristiyanlaştırma uygulamaları sebebiyle karşı çıkanları dayaktan geçirmiş, vahşice öldürmüş ve yerlerinden yurtlarından etmişlerdir. Bulgaristan yönetimleri ise bu zulümler karşısında sessiz kalmış hatta desteklemişlerdir. Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra imzalanan Yeşilköy antlaşmasıyla “Büyük Bulgaristan” kurulmak istenince Pomak Türkleri karşı çıkmış ve mücadeleye başlamışlardır. Kısa ömürlü de olsa yaşadıkları bölgede “Rodop Türk Devleti” adı altında bir oluşuma gitmişler, topraklarını korumaya çalışmışlardır.

Pomak Türkleri 1912-1913 Balkan Savaşları sırasında da büyük acılar yaşamışlardır. Bulgaristan, özellikle Birinci Balkan Savaşı ile ele geçirdiği, Ege Denizi’ne kadar uzanan geniş coğrafyada yaşayan Pomak Türklerinin isimlerini zorla değiştirmiştir. Bu işlemde Ortodoks din adamları da yer almış, Müslüman Pomak Türklerini kiliselere toplayıp Hristiyan yapmışlar ve Bulgar isimleri vermişlerdir. Karşı çıkanlar öldürülmüş, genç kızlar ve kadınlar kötü muameleye maruz kalmışlardır. Pomak Türklerinin yaşadıkları köyler yağmalanmış ve evleri yakılmıştır. Camiler kiliseye çevrilmiş, medrese ve mescitler yıkılmıştır. Bu zulümler o sıralarda görevlerinin başında bulunan Osmanlı Devleti’nin Sofya Elçisi Asım Bey, Filibe Başkonsolosu Nazmi Bey ve Sofya Elçiliği Danışmanı Ali Fethi (Okyar) Bey tarafından İstanbul’a raporlanmış, Pomak Türklerinin karşılaştıkları zulümler ayrıntıları ile belirtilmiştir. Ayrıca Bulgaristan Parlamentosunda bulunan Müslüman-Türk Milletvekilleri de ilgili yerlere dilekçeler vermişler, Pomak Türklerinin mal ve can emniyetinin kalmadığını, baskıların huzur ve refahı bozucu düzeyde olduğunu iletmışlerdir.

Bulgaristan’daki Müslüman Pomak Türklerine yapılan zulümler İkinci Dünya Savaşı’na kadar geçen sürede de devam etmiştir. Farklı siyasal iktidarlara rağmen Pomak Türklerine yönelik politikalarda değişiklik olmamıştır. 1933 yılında Pomak Türklerinin Hristiyanlaştırılmaları için baskı gördükleri, Bulgar din adamlarının köy köy dolaşarak Hristiyanlaştırma beyannameleri

imzalattıkları tespit edilmiştir. 1937’de “Vatan” adı altında bir dernek kurdurulmuş, Pomak Türklerinin kültürel faaliyetler çerçevesinde asimilasyona tabi tutulmasına çalışılmıştır. Camilerde ibadetin Bulgarca yapılması, Kuran’ın Bulgarcaya tercüme edilmesi ve Pomak Türklerinin Bulgaristan’daki diğer Türklerden uzaklaştırılarak Bulgar halkı ile kaynaştırılması bu derneğin faaliyetleri arasında olmuştur.

İkinci Dünya Savaşından sonra iktidara gelen Komünist Parti ve Todor Jivkov yönetiminde de Pomak Türkleri aynı baskılara maruz kalmışlardır. Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi Politbürosu “Tek Milletli Sosyalist Toplum” yaratma politikası doğrultusunda çalışmalar yapmıştır. 1948-1984 tarihleri arasında ülkesindeki azınlıklara yönelik almış olduğu bir dizi gizli kararlar arasında Pomak Türkleri de vardır. Bulgaristan’daki Müslüman Pomak Türklerinin “kimliklerinin” oluşturulmasından, nüfuslarının belirlenmesine ve Bulgar halkı ile kaynaştırılmasına kadar birçok konuda alınan bu kararların büyük çoğunluğu asimilasyona yöneliktir.

BKP MK Politbürosu 1948 tarihinde, Türkiye ve Yunanistan sınırına yakın yerleşim yerlerindeki Pomak Türklerinin Bulgaristan içlerine sürgün edilmesi kararını almıştır. Georgi Dimitrov’un bilgisi ve direktifi doğrultusunda alınan bu kararda, boşaltılan yerlere Bulgar ailelerin iskân edilmesi istenmiştir. Pomak Türklerinin daha çok Türkiye’ye kaçmayı tercih ettikleri, olası bir göçte Bulgaristan’ı boşaltacakları anlaşıldığından, kendilerine “zorla Türkleştirilmiş Bulgar Müslümanları” oldukları gerekçesi ileri sürülerek göç izni verilmemesi kararlaştırılmıştır. 1949 yılında ise, tüm tedbirlere rağmen Pomak Türklerinin Türkiye’ye göç etme arzularının kırılamadığı görülmüş buna sebep olan unsurların ortadan kaldırılması yoluna gidilmiş ve bazı kararlar alınmıştır. Bu çerçevede Türkiye’ye göçü teşvik ettiği tespit edilen BKP üyeleri Partiden atılmış, göç etmek için dilekçe verenler ikna edilerek vazgeçirilmeye çalışılmış ve yine de göç etmekte ısrar edenlerin taşınmazları sadece devlet tarafından satın alınarak buralara Bulgarlar yerleştirilmiştir.

Pomak Türklerinin asimilasyonu amacıyla 1955 tarihinde de kararlar alınmıştır. Pomak Türklerinin kültürel seviyelerinin yükseltilmesi amaçlanmış ve bu kararlara kamu kurum ve kuruluşlarının uyması istenmiştir. 1956 yılında alınan bir başka karar ile Pomak Türklerinin kooperatifleştirme uygulamalarına alıştırmaları istenmiştir. Ayrıca, sosyalist bir toplum yaratma uğruna Pomak Türklerine yönelik BKP’nin yaptığı propaganda çalışmalarının yetersiz ve başarısız olduğu görüldüğünden yeni tedbirlerin alınması, Pomak Türklerinin refah düzeylerinin, siyasal ve kültürel birikimlerinin artırılması planlanmıştır. 1962 tarihinde ise, Bulgaristan’daki diğer Türk, Tatar ve Romanlar gibi Pomak Türklerinin de gittikçe Türkleştikleri, milliyetçi duygularının arttığı ve Türkiye’ye yakınlaştıkları tespit edildiğinden, bunların engellenmesi için gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir.

1964 tarihinde Bulgaristan’daki Pomak Türklerinin isimlerinin zorla değiştirilmesine yönelik kararlar alınmıştır. Pomak Türklerinin buna karşı çıkması ve eylemlere başlamaları üzerine polis ve askerlerin olayları bastırması istenmiştir. 1970 tarihinde tıpkı 1964’te olduğu gibi Pomak Türklerinin isimlerinin değiştirilmesi ve asimilasyonu için kararlar alınmıştır. Bu çerçevede özellikle 1972 yılının Mart, Mayıs, Haziran ve Eylül aylarında Pomak Türklerine baskılar yapılmış, isimlerinin değiştirilmesine karşı çıktıkları için binlercesi öldürülmüştür.

Bulgaristan, 1984/1985 yılında başlattığı “Zorla İsim Değiştirme” operasyonu ile ülkesindeki Türklerin asimilasyonunu son hedef olarak belirlediğinde Müslüman Pomak Türklerini de unutmamış, henüz Bulgarlaştıramadığını düşündüğü bu azınlığa da baskılar uygulamıştır. Başarılı olamadığı zamanlarda ise Türkiye’ye göç etmelerini istemiştir.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri

Bulgaristan Merkezî Devlet Arşivi:

Tsentrallen Dirjaven Arhiv/ Ts. D. A. (Merkezî Devlet Arşivi), Fond/ f. (Fon/Klasör), Opis/op. (Dosya), Arhivna Edinitsa/a. e. (Belge/Evrak), List/l. (Sayfa).

Ts. D. A., f. 1, op. 5, a. e. 19, l. 7-39.

Ts. D. A., f. 1, op. 5, a. e. 198, l. I-II, 1-42.

Ts. D. A., f. 1, op. 5, a. e. 378, l. 60-61.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 637, l. 2-3.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 1-7.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 21-22.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 23-24.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 653, l. 25-26.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 80-85.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 86-87.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 88.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 89.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1833, l. 2-4.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 1, 7-17.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 97.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 104.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 105.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 107-108.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 109-110.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 114-116.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 117.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 118-119.

Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 124.

- Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 3062, l. 125-126.
 Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 4749, l. 1, 11-17.
 Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 5454, l. 20-39.
 Ts. D. A., f. 1, op. 27, a. e. 23, l. 1.
 Ts. D. A., f. 1, op. 27, a. e. 23, l. 2.
 Ts. D. A., f. 1, op. 27, a. e. 23, l. 3.
 Ts. D. A., f. 1, op. 27, a. e. 23, l. 4.
 Ts. D. A., f. 1, op. 67, a. e. 3090, l. 4449.
 Ts. D. A., f. 1, op. 67, a. e. 3090, l. 58-139.

Eserler, Makaleler ve Bildiriler

- Ağanoglu, H. Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*, İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Akgün, A. (2005). "Bulgaristan'da Asimilasyon ve "Zavallı Pomaklar" Adlı Bir Risale", Balıkesir: *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 8, S. 13, Mayıs, ss. 1-28.
- Alp, İ. (1990). *Belge ve Fotoğraflarla Bulgar Mezalimi (1878-1989)*, Ankara: Trakya Üniversitesi Yayınları, No: 90/1.
- Alp, İ. (1988). *Bulgarian Atrocities, "Documents and Photographs"*, London-Nicosia-İstanbul: K. Rustem & Bro.
- Alp, İ. (1993). "Bulgarların Pomak Türkleri (Kıpçaklar-Kumanlar) Politikası", Ankara: *Diyanet*, c. 29, S. 2, Nisan-Mayıs-Haziran, ss. 75-80.
- Alp, İ. (1992). "Pomak Türkleri İle İlgili Bazı Gerçekler", *Askeri Tarih Bülteni*, Y. 17, S. 33, ss. 1-9.
- Alp, İ. (2012). *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*, İkinci Baskı, Trakya Üniversitesi, Edirne: Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2012/1.
- Amnesty International: Bulgaria, s. 27, *RFE Bulgarian Situation Report*, 5, 21. 2. 1973.
- Ardenski, V. (2005). Sofya: *Zagasnali Ognışta, İzselniçeski Protsesi Sred Bulgarite Mohamedani v Periyoda 1878-1944*.
- Arslan, Z. (2015). "Türk-Bulgar İlişkileri Çerçevesinde Türkiye'nin Bulgaristan'da Yaşanan Gelişmelere ve Bulgaristan Türklerine Yönelik Politikası (1923-1950)", Ankara: *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-IV*, Y. 21, S. 69 Mart-Haziran, ss. 4085-4094.
- Avcı, N. (2015). "Balkanların Dağlı Türkleri: Pomaklar", Ankara: *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel sayısı-V*, Y. 21, S. 70, Mart-Haziran, ss. 5670-5672.
- Aydınlı, A. (1971). *Batı Trakya Faciasının İçyüzü*, İstanbul: Akın Yayınları.
- Baev, Y.- Kotev, N. (1994). "İzselniçeskiyat Vıpros v Bilgaro-Turskite Otnoşeniya Sled Vtorata Svetovna Voyna, I. Çast", Sofya: *Mejdunarodni Otnoşeniya*, kn.1, Godina XXIII, ss. 50-61.
- Balkaya, İ. S. (2004). "Balkanlardaki Gelişmelerin Işığı Altında Türk-Bulgar Münasebetlerinin Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Boyutları (1913-1918)", İstanbul: *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 150, Haziran, ss. 25-37.

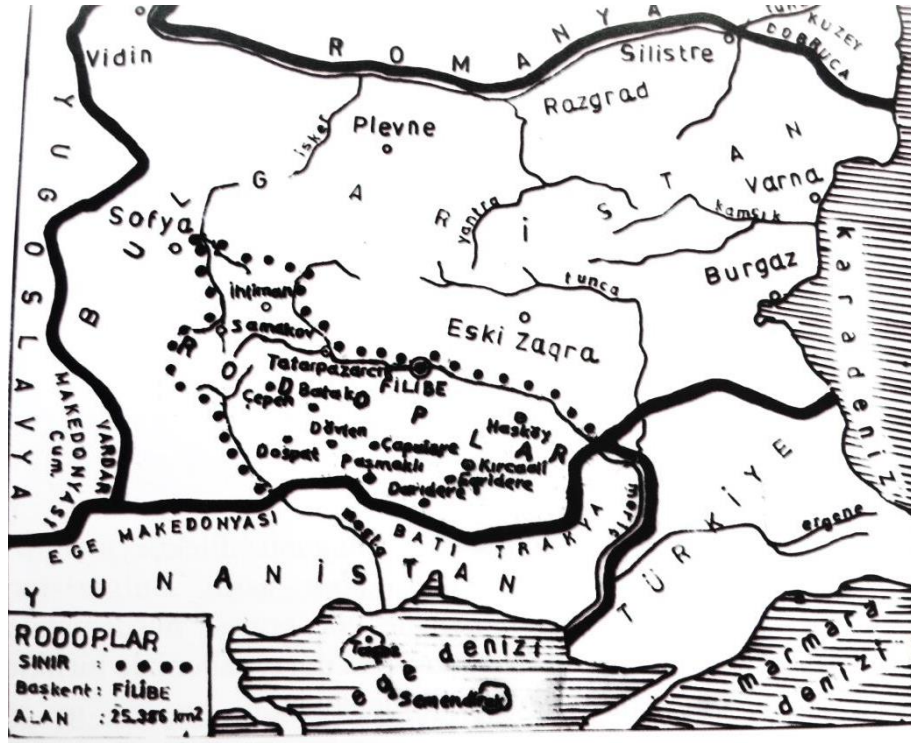
- Bayraktarova, E. (2012). “Balkan Savaşları Döneminde Bulgaristan’daki Müslüman Azınlığın Durumu”, *Godişnik na Visşiya İşlyamski İnstitut*, (Ed.) Sefer Hasanov, Sofya: Visş İşlyamski İnstitut, 4, ss. 13-27.
- Bayraktarova, E. (2013). “Balkan Savaşları Döneminde Türk-Bulgar İlişkilerinde Bir Belirleyen Olarak Bulgaristan’daki Müslüman Azınlığı”, *Osmanlı Devleti’nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları, 16-18 Mayıs, 2011, İzmir, Bildiriler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, (Haz.) Mehmet Ersan, Nuri Karakaş, Ankara: TTK Yayınları, ss. 267-294.
- Beytullov, M. (1979). “Kulturniyat Vızhod na Bilgarskite Turtsi pri Usloviyata na Sotsializma”, Sofya: *İzvestiya na İnstituta po İstoriya pri Tsentralniya Komitet na BKP*, 40, ss. 197-228.
- Bozov, S. (2013). *V İmeto Na İmeto*, Tom III, Printa-KOM OOD, Smolyan 2013.
- Büksensüti, Ulrich, *Maltsintsvenata Politika v Bulgariya, Politikata na BKP Kim Evrei, Romi, Pomatsi i Turtsi, 1944-1989*, Sofya: IMIR.
- Cambazov, İ. (2013). *Balkanlarda Türkler ve Müslüman Azınlıklar*, Sofya: 21. Yüzyıl Türk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çavuşoğlu, H. (1993). *Balkanlarda Pomak Türkleri, Tarih ve Sosyo-Kültürel yapı*, Ankara: KÖKSAV Yayınları.
- Çınar, İ. K. (2005). *Etniçeskite Maltsinstva v Bulgariya*, Sofya: İzdatelska Kışta “Lık”.
- Çokbankır, E. (2009). “Pomakların Kökeni, Tımraş Cumhuriyeti ve Asimilasyon”, *Geçmişten Günümüze Asimilasyon ve Zorunlu Göç’ü Anma Etkinlikleri, Bildiriler*, İzmir: Gaziemir Belediyesi Kültür Yayınları, ss. 55-74.
- Dalkılıç, M.-Biçer, R.-Demirli E. (2012). *Balkanlarda Dini Aşırılıklar ve Etnik Barış*, İstanbul: Tasam Yayınları.
- Dayı, H. (2006). *Milletleşmenin Işığında Türkler ve “Ötekiler”*, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Dış Türkler-Belgeler*,(1969) Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı AZEM Dairesi.
- Dülgerov, P. (2000). *Razpnati Duşi, Moyata İstina za Vızroditelniya Protses Sred Bilgarite Mohamedani*, Sofya: İz. Hristo Botev.
- Eren, C. A. (1988). “Pomaklar” Maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, C.9, İstanbul Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Georgiev, V.-Trifonov, S. (1995). *Pokristvaneto na Bilgarite Mohamedani, 1912-1913, Dokumenti*, Sofya: Akademično İzdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.
- Gökdağ, B. A. (2012). “Balkan Ülkelerinin Anayasalarında Dil Düzenlemeleri”, *Balkan Savaşlarının 100. Yılı, Uluslararası Balkan Sempozyumu, 11-13 Mayıs 2012, Bildiriler*, (Ed.) Kenan Gültürk-S. Bilal Nur, İstanbul: Bağcılar Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları.

- Gruev, M. (2004). "Pasportizatsiyata ot 1953 Godina i Bilgarite Müsülmani", *İroniyata na İstorika, Sbornik v Pamet na Prof. M. Lalkov*, Sofya: Universitetsko İzdanie "Sv. Kl. Ofridski".
- Günşen, A. (2015). "Balkanlarda İslam-Türk Kimliğinin Bedelini Çok Ağır Ödeyen Bir Topluluk: Pomaklar/Torbeşler/Goralılar", *100. Yılında Balkan Harbi*, (Ed.) M. Çağatay Özdemir, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Günşen, A. (2015). "Türk Kültür Coğrafyası Olarak Balkanlar ve Bir Balkan Topluluğu Olarak Pomakların Kimlik Algılamalarında Türklük İzleri", Ankara: *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-V*, Y. 21, S. 70, Mart-Haziran, ss. 5657-5669.
- İvanova, E. (2002). *Othvirlenite "Priobşteni" ili Protsesit, Nareçen "Vizroditelen", (1912-1989)*, Sofya: Institut za İztoçnoevropeyska Humanitaristika.
- Jivkova, İ. M. (2008). *Duşevnost na Turskoto Naselenie v İztoçnite Rodopi i v Plovdiv, Neverbalnoto Obştvane na Turskoto Naselenie ot İztoçnite Rodopi*, Sofya: İK. "KOTA".
- Karaman, F. (2012). "Balkan Ülkelerinin Tarihi Akışında Dinlerin Rolü ve Özgürlükler", *Godişnik na Vişşiya İşlyamski Institut*, (Ed.) Sefer Hasanov, Sofya: Vişş İşlyamski Institut, 4, ss. 55-88.
- Kayıhan, A. (1972). "Rodoplar Neresidir", İstanbul: *Türk Dünyası*, Sayı 27, ss. 25-32.
- Kutlu, S. (2007). *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kürkçüeva, İ. (2004). *Svetit na Bilgarite Müsülmani ot Tetevensko, Prehod Kim Modernost*, Sofya: "İMİR".
- Makkarti, D. (2010). *Smurt i İzgnanie, Etniçesko Proçıstvane na Osmanskite Müsülmani, 1821-1922*, Sofya: İzdatelstvo "Galik".
- McCarty, J. (2014). *Ölüm ve Sürgün, Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, 2. Baskı, (Çev. Fatma Sarıkaya), Ankara: TTK Yayınları.
- Memişoğlu, H. (1989). *Bulgarian Oppression in Historical Perpective*, Ankara: Devran Matbaası.
- Memişoğlu, H. (2007). "Pomaklar", *Balkanlar El Kitabı, C. II, Çağdaş Balkanlar*, (Der.) Osman Karatay-Bilgehan A. Gökdağ, Çorum/Ankara: Karam & Vadi Yayınları, ss. 523-535.
- Memişoğlu, H. (2013). "Pomaklar", *Balkanlar El Kitabı, 2. Cilt: Çağdaş Balkanlar*, (Ed.) Bilgehan A. Gökdağ, Osman Karatay, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, ss. 631-643.
- Memişoğlu H. (2007). "Pomaklar" Maddesi, *İslam Ansiklopedisi, C. 34*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 320-322.
- Memişoğlu, H. (1991). *Stranitsi ot İstoriçeskoto Minalo na Pomatsite*, Ankara: Şafak Matb.
- Miçev, N. vd. (1987). "Geografski Osobenosti i Tendentsii v Razvitiyeto na Naseleniyeto na Rodopite", *Rodopski Sbornik*, T.6, ss. 5-41.
- Mihaylov, S. (1992). *Vizrojdenskiyat Protses v Bilgariya*, Sofya: İz. "M8M".
- Mizov, N. (1989). Sofya: *İslamut i İslamizatsiya*.

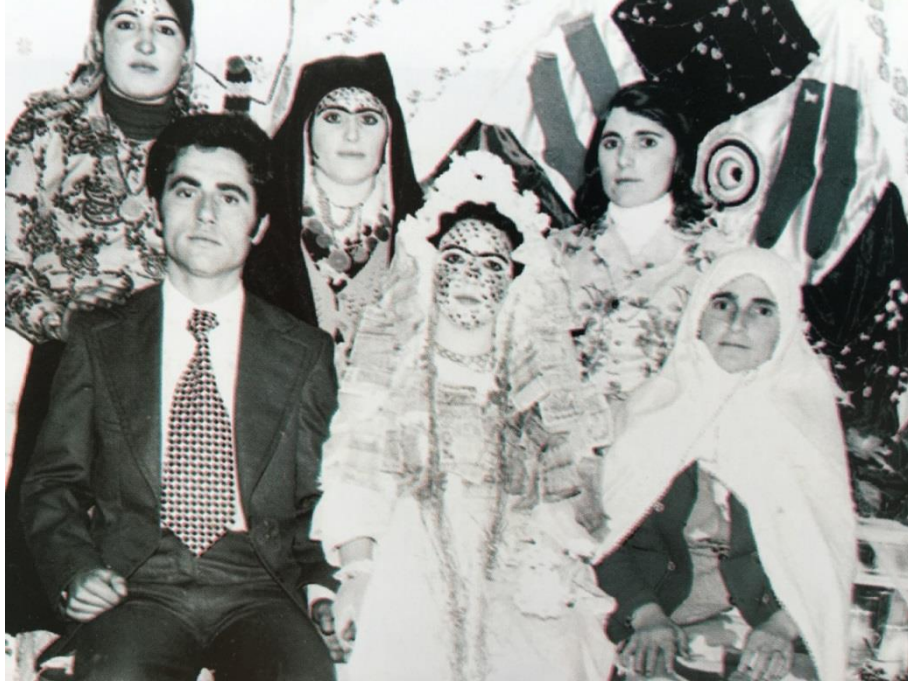
- Monov, Tsv. (1972). “Prosvetnoto Delo Sred Bilgarite s Mohamedanska Vyara v Rodopski Kray Prez Godinite na Narodnata Vlast (1944-1968)”, *Rodopski Sbornik*, T.3, ss. 9-48.
- Okyar, F. (1980). *Üç Devirde Bir Adam*, (Yay. Haz.) Cemal Kutay, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Özcan, S. (2013). *Pomak Kimliği*, Edirne: Ceren Yayınları.
- Özgür, N. (1999). *Etnik Sorunların Çözümünde Hak ve Özgürlükler Hareketi*, İstanbul: Der Yayınları.
- Özönder, C. (1988). “Pomak Türkleri”, İstanbul: *Batı Trakya'nın Sesi*, Y. 1, S. 4, Mayıs-Haziran, ss. 16-19.
- Panayotova, B. (1992). “Bilgari-Mohamedani i Hristiyani v Tsentralnite Rodopi, Pogled Vırhu Tehnite Vzaimootneşeniya”, *Aspekti na Etnokulturnata Situatsiya v Bulgariya i na Balkanite-2*, (21-23 Şubat 1992 Tarihinde Sofya'da Düzenlenen Sempozyum), Sofya: Fondatsiya “Fridrih Nauman”, ss. 33-46.
- Poulton, H. (1993). *Balkanlar-Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Prava na Maltsinstvata, Mejduetniçeski i Mejdureligiozni Otnoşeniya v Obştini Sıs Smeseno Naselenie, Obştina Gırmen, Obştina Ruen*, (2008). (Ed.) İva Kürkçüeva-Evgeniya Troeva Grigorova-Tsvetanka Bonçeva Luçeva-Maya Koseva-Donka Dimitrova, Sofya: “İMİR”.
- Rodop-Bulgaristan Türkleri Tarihten Siliniyor Mu?* (1976). İstanbul: Rodop-Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Tarih Yayınları Serisi, S. 3, Mayıs.
- Rodop-Bulgaristan Türklüğü Faciasının İç Yüzü*, (1976). İstanbul: Rodop-Tuna Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Tarih Yayınları Serisi, S. 2, Mart.
- Selimoğlu, İ.-Bayram, S. (1989). *İnsanlığın Yüz Karası Bulgar Mezalimi ve Bulgaristan'daki Vakıf Eserleri Camilerimiz*, Ankara: Önder Matbaası.
- Sofuoğlu, E. (2014). *Balkanlarda Kuşatma Var*, İstanbul: Babıali Kültür Yayınları.
- Sofuoğlu, E. (2015). “Kuman-Peçenek Bakıyesi: Pomaklar”, Ankara: *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel sayı-V*, Y. 21, S. 70, Mart-Haziran, ss. 5648-5656.
- Stoyanov, V. (1993). “Turskoto Naselenie na Bilgariya i Ofitsialnata Maltsinstvena Politika (1878 - 1944)”, Sofya: *Stranitsi ot Bilgarskata İstoriya, Sibitiya, Razmisli, Liçnosti*, 2, (Ed.) Mariya Boseva, Prosveta, 1993, ss. 192-209.
- Stoyanov, V. (1998). *Turskoto Naselenie v Bulgariya Mejdu Poliüsitate na Etniçeskata Politika*, Sofya: İz. “Lik”.
- Şahin, C. (2015). “Balkanlarda Unutulmuş Müslüman Bir Topluluk: Pomaklar”, Ankara: *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-V*, Y. 21, S. 70, Mart-Haziran, ss. 5673-5683.
- Tahir, N. A. (2015). “Bulgar Komünist Partisi ve Bulgaristan'daki Türklere Yönelik Asimilasyon Politikası”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 41, Aralık, ss. 578-587.
- Tarakçı, B. (2015). “Nerede-Nasıl: Pomaklar Üzerine”, Ankara: *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel sayı-V*, Y. 21, S. 70, Mart-Haziran 2015, ss. 5684-5688.

- Todorova, M. (2010). *Bulgariya, Balkanite, Svetut: İdei, Protsesi, Sibitiya*, Sofya: Prosveta.
- Trifonov, S. (22.4.1991). “Strogo Poveritelno”, *Pogled*, br.16.
- Trifonov, S. (6.5.1991). “Strogo Poveritelno”, *Pogled*, br.18.
- Trifonov, S. (13.5.1991). “Strogo Poveritelno”, *Pogled*, br.19.
- Troeva, E.-Grigorov, V. (2003). “Gurbetçiystvo v Rodopite-Minalo i Nastoyaste”, *Da Jiveeş Tam da se Sinuvaş Tuk, Emigratsionni Protsesi v Naçaloto na XXI. Vek*, Sofya: IMIR, ss. 109-123.
- Turan, Ö. (1995). “Bulgaristan Türklerinin Bugünkü Durumu”, Ankara: *Yeni Türkiye, Türk Dış Politikası Özel Sayısı*, Y. 1, S. 3, Mart-Nisan, ss. 294-301.
- Turan, Ö. (2000). *Rodop Türklerinin 1878 Direnişi*, Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu, Ankara: TTK Yayınları.
- Uzer, T. (1999). *Makedonya Eşkiyalık Tarihi ve Son Osmanlı Yönetimi*, 3. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- Vladimirov, G. (2013). “Bulgar İstatistik Kaynaklarına Göre Balkan Savaşlarında ve Sonrasında Müslümanların Göç Süreçleri”, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Sürecinde Trablusgarp ve Balkan Savaşları, 16-18 Mayıs, 2011, İzmir, Bildiriler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, (Haz.) Mehmet Ersan, Nuri Karakaş, Ankara: TTK Yayınları.
- Vizroditelniyat Protses, Bulgarskata Dirjava i Bulgarskite Turtsi (Sredata na 30'te-Naçaloto na 90'te Godini na XX. Vek)*, T. I, (2009). Sofya: (Yay. Haz.) Vasil Güzelev-Georgi Markov-Doyno Doynov-Plamen Mitev-Svetlozar Eldirov-Stefan Andreev, Dirjavna Agentsiya “Arhivi”.
- Vrançev, N. (1948). *Bulgari Mohamedani (Pomatsi)*, Sofya.
- Yalimov, İ. (2002). *İstoriya na Turskata Obştnost v Bulgariya*, IMIR, Sofya, 2002.
- Yıldırım, B. (2015). “Bulgaristan'daki Müslüman Türk Azınlığa Baskılar ve Göç (1934-1939)”, Ankara: *Yeni Türkiye, Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı-IV*, Y. 21, S. 69, Mart-Haziran, ss. 4095-4102.
- Yıldırım, H. (1972). “Rodoplardaki Son Türk Katliamının İyüzü (13-14 Mart 1972)”, Ankara: *Türk Kültürü*, Yıl XI, Sayı 122, Aralık, ss. 97-101.
- Yıldız, S. (1985). “Bulgaristan Türkleri”, *Bulgaristan'daki Müslüman Türklerin Dramı*, (Haz.) Abdurrahim Dede, İstanbul: Türkiye-Suudi Arabistan Dostluk ve Kültür Derneği İstanbul Şubesi Yayınları.
- Zafer, Z. (2014). “Balkan Savaşları ve Pomaklar”, *100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913), İhtilafı Duruşlar, 1. Cilt*, (Ed.) Mustafa Türkeş, Ankara: TTK Yayınları.
- <http://www.pametbg.com/index.php/bg/prestuplenia/vuzroditelen-proces> (08.03.2016).

EKLER:

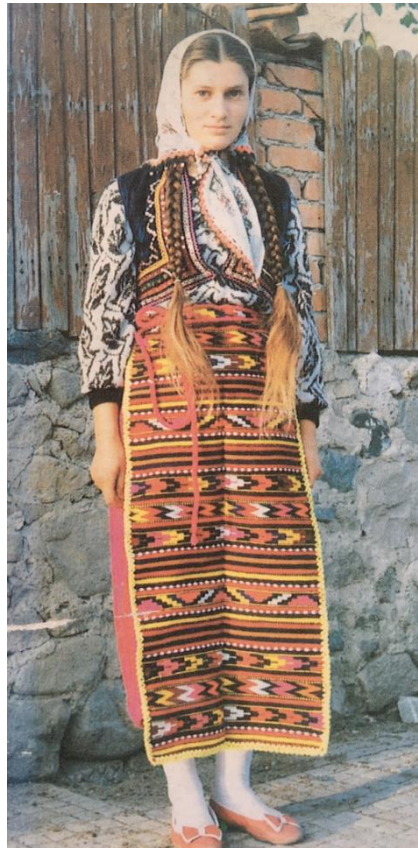
Ek-1: Harita: Bulgaristan'daki Müslüman Pomak Türklerinin Yaşadığı Bölgeler. İlker Alp, Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar), İkinci Baskı, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2012/1. Edirne, 2012, s. 130.

Ek-2: Pomak Türklerinde gelin, damat ve yakınları. İlker Alp, Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar), ikinci Baskı, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2012/1. Edirne, 2012, s. 171.

Ek-3: Müslüman Pomak Türklerinin yaşadığı Paşmaklı'ya (Smolyan) bağlı Çepnitsi (Çepintsi) Köyü. İbrahim Karahasan Çınar, Etniçeskite Maltsinstva v Bılgariya, Sofya: İzdatelska Kışta "Lik". Sofya, 2005.

Ek-4: Yöresel kıyafetli Pomak kızı. Hüseyin Memişoğlu, Stranitsi ot İstoriçeskoto Minalo na Pomatsite, Şafak Matbaası, Ankara, 1991.

P-4028

9.III.

89
ПРЕПИС

гр. ТЕТЕВЕН
Председателя на извънкома на
Скопийския народен съвет на ДТ.

В Президиума на Народното събрание на 24.II.т.г.се явиха лицата Ибо Асанов Глоггов, Осин Мехмедов Бонджев, Мехмед Асанов Силеманов /Бекиров/ и Али Силеманов Алиджиков от с. Градешница, Тетевенско, които заявиха, че са делегация от името на 5.000 души българо-мохамедани, живущи в селата Градешница, Галата и Полашка лешница, Тетевенско. Същите поискаха да се даде нареждане до органите на Народната милиция, в смисъл, при издаването на личните паспорти на българо-мохамеданите, те да бъдат вписвани, че са по народност турци, а не българи. Те заявиха, че българо-мохамеданите от тяхния край отказват да си водят паспорти, считайки, че с вписването им в паспортите, че са по народност българи се цели тяхното покръстване и пр.

Така поставения въпрос бе проучен и в резултат на това Ви съобщаваме следното:

Българо-мохамеданите не по народност българи с мохамеданско вероизповедание. Следователно, молбата на горните лица не може да бъде удовлетворена, т.е. техните лични паспорти те трябва да бъдат вписвани по народност такива, каквито са, а именно българи.

Необходимо е Ви лично да извикате горните лица и устно да им съобщите тук изложеното.

Считаме за необходимо да Ви обърнем внимание върху наложителността от провеждане на разяснителна работа сред българо-мохамеданското население на Вашата околия по този въпрос, за да бъде това население предпазено от вражеска пропаганда, която цели да всее смут в сред него, внушавайки му, че с вписването в личния паспорт на истинската му народност, се посяга върху религията му. Въпросът за религията е отделен от въпроса за народността. Нашата Димитровска Конституция достатъчно ясно и реално гарантира свободата на култа. Историческите факти обаче показват, че българо-мохамеданите, макар и да изповядват мохамеданска религия са по народност българи.

Предлагаме Ви в 15 дневен срок от получаване на настоящето да уведомите Президиума на Народното събрание съобщили ли сте устно на молителите горният резултат и какви мероприятия сте наредили и провели по провеждане на разяснителната работа.

СЕКРЕТАР НА ПРЕЗИДИУМА НА ДТ: /п/ П. Минчев

За НАЧАЛНИК ОТДЕЛ: /п/ Т. Димитров

* Верно с оригинала

Ek-5: Teteven'e bağlı Gradeşnitsa, Galata ve Pomak Fındıklığı köylerinden 5 bin Pomak Türkü adına İbo Asanov Gloggov, Osin Mehmedov Bondjev, Mehmet Asanov Süleymanov/Bekirov/ ve Ali Süleymanov Alidjikov'un verdiği, yenisıyla değiştirilen nüfus cüzdanlarına Bulgar ismi yazdırmak istemediklerini ve kendilerinin Türk asıllı olduklarını belirten dilekçeleri hakkında. Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 89.

Н.Р.Б.
ОКОЛИЙСКИ НАР.СЪВЕТ
ДЕПУТАТИТЕ НА ТРУДЕЩИТЕ

СЕ

№ 64
23.III.1953 г.
гр. ТЕТЕВЕН

1953 г. 1 кв. Септември 1953 г.
ПРЕПИС

Поверително

До
Президиума на Народното събрание
Приемна на Председателя

С О Ф И Я

На № Г-4023 от 10.III.1953 г.

Донасям Ви, че в изпълнение на предписаното ни от Вас сме извършили следното: Писмото на Президиума е прочетено на молителите на място в с. Градешница в присъствието на още 30 активисти от същото село. Преди това отделно са проведени събрания от околийския комитет на БКП.

Всички българо-мохамедани обаче, включително и най-отговорните, партийното бюро и съвета, са недоволни от отговора на Президиума и го посрещат с голяма болка. Единодушно се изказват, че никога няма да се помирят, да се пишат в паспортите българи. Сочат ни, че в други съседни околии, като напр. Луковитска тяхни близки, братя и сестри са вписани в личните им паспорти "турци". Тази власт е вече за нас чужда, щот като на сила иска да ни застава да се пишем "българи" заявява в наше лице председателя на съвета Али Чаушов. Не искат да слушат никакво разяснение за историческият им произход.

Донасям Ви, че въпроса е много сериозен, в помашките села се е създадо силно брожение, което идва и се подклажда не само поради техният силен фанатизъм, но и затова, че МВР не навсякъде прилага еднакво инструкцията, както поменехме за случая в Луковитска околия, ако това е верно. Същите заявяват, че не пишат до Съветското посолство.

Разяснихме им, че народността няма нищо с религията, но те си държат на своето искат да се пишат турци или мохамедани.

Председател: /п/ не се чете

Председател: /п/ не се чете.

Верно с оригинала

Ek-6: Bulgaristan Millet Meclisi Başkanlık Şurasından gönderilen ve Teteven'e bağlı Gradeşnitsa köyünde yaşayan halka iletilen yazıya tepki gösteren Pomak Türkleri; hiçbir zaman nüfus cüzdanlarına Bulgar yazdırmayacaklarını, bunun zorla yapılması durumunda tepki göstereceklerini ve bu yönetimi tanımayacaklarını belirtmişlerdir. Ts. D. A., f. 1, op. 6, a. e. 1787, l. 88.

До Президиума
 на Народното
 Собрание на Н.Р.Б.

Ч. Д. Свободно
 е по-доброто
 решение да се
 вземе решение
 за избор на
 дете на
 24. III 1962 г.

Момба
 ай

Алия Мехмедов Рубски жител на
 Велинград кв. Трашево.
 др. ч. родил си новородено дете за
 което се нуждал да му сложиме име
 ас отидох до градския народен съвет
 Велинград да го запишат обаче там ми
 отказаха да се запише новороденото
 дете на това име което си му избрали
 със семейството а именно Нурие и сего
 детето отидох да запиша то ми
 моль за какви причини не се запише
 детето ми да знам.
 уверени си че молбата ми ще бъде
 удовлетворена.

С др. ч. почит. Рубски
 24 III 1962 г.
 Трашево Велинград.

Президиум на П. С.
 № 5-1000 за 26. III 1962 г.
 РТ ч. А - 10220

29

Ek-7: Velingrad şehri Graşevo mahallesinden Aliş Mehmedov Rubski'nin, yeni doğan çocuğuna Nuriye ismini koymak istediğini ancak, yerel yöneticilerin buna izin vermediğini belirten şikâyet mektubu. Ts. D. A., f. 1, op. 28, a. e. 29, l. 7.